

letnik I
številka

3

jezik
in
slovstvo

Jezik in slovstvo

Letnik I, številka 3

Ljubljana 1955/1956

List izhaja med šolskim letom vsakega 15. v mesecu

Izdaja ga Slavistično društvo v Ljubljani

Zalaga Založba Obzorja v Mariboru

Tiska Celjska tiskarna v Celju

Opremila inž. Jakica Accetto

Uredniki dr. Tone Bajec za jezikoslovni del
dr. Marja Boršnik za literarnozgodovinski del
dr. Joža Mahnič za metodološki del

Odgovorni urednik dr. Joža Mahnič, Ljubljana, Novi bloki 16

Rokopise pošiljajte Slovanskemu inštitutu v Ljubljani (NUK)
na ime posameznih urednikov

Naročila in vplačila sprejema uprava Založbe Obzorja v Mariboru,
Maistrova 5, poštni predal 73, telefon 39-48, tekoči
račun pri Komunalni banki v Mariboru
št. 64-K-4-Ž-167

Letna naročnina 400 din, polletna 200 din, posamezna šte. 50 din.
Za tujino celoletna naročnina 600 din

Vsebina tretje številke

<i>Francè Bernik</i> O Jenkovi prozi	65
<i>Silva Trdina</i> Metodični napotki za pouk gnomične lirike	73
<i>Mirko Rupel</i> Kako je Župančič sam sebe popravljaj	76
<i>A. Bajec</i> Raba predloga po	79
<i>R. Kolarič</i> Svoj živi dan	81

Ocene in poročila

<i>Mile Klopčič</i> Novi slovenski Faust	83
--	----

Iz slovanskega sveta

V. S. Mednarodni slavistični sestanek v Beogradu	88
<i>Emil Štampar</i> † Antun Barac	91
V. B. Drobtina z leningrajske slavistike	93

Odgovori in pogovori

<i>A. B. Slavistom</i> iz P.	93
<i>M. Boršnik</i> Še o našem programu	95

O JENKOVI PROZI

Na pragu ustavnega življenja in še pred razpadom Bachovega absolutizma je pričel izdajati Anton Janežič v Celovcu svoj list za literaturo in umetnost — Glasnik slovenski. Prvi letnik tega glasila je med drugim priobčil tudi troje pripovednih del pesnika Simona Jenka. Kakšni nagibi so gnali pesnika v prozno ustvarjanje, kakšna je snovna, idejna in oblikovna plat njegovih pripovednih spisov, ta vprašanja se vzbujajo ob Jenkovi prozi, natisnjeni 1858. leta, posebno še, ker domnevamo, da se pesnik niti prej niti kasneje ni resno ukvarjal s pripovedništvom.

Viri poročajo, da je bival v času, ko je začel izhajati Janežičev Glasnik, na Dunaju skupaj s svojimi sošolci Valentinom Mandelcem, Francetom Erjavcem, Ivanom Tuškom in dve leti mlajšim Mencingerjem. Prav gotovo mu je obnovljena vajevska družba v nemškem mestu hkrati z globoko navezanostjo na prijatelje pripovednike pomagala k proznemu ustvarjanju. Glavna pobuda za prozo pa je presejala okvir prijateljev in prihajala pred mladega Jenka kot zahteva časa, zahteva tedanje družbene in literarne situacije. Z Glasnikom se je začelo pri nas obdobje rednega, skoraj nepretrganega revialnega časopisja in z njim si je utirala pot v literarno življenje kritika. S pojavom kritike, ki je vedno povezana z družbenim dogajanjem, pa literatura ni bila več prepuščena samohotnemu in nenadziranemu razvoju, kar je povsem razumljivo. Dejavnost literarne kritike se navadno ne omejuje samo na presojanje literarnega stanja, marveč skuša kritika pogosto s programatičnimi posegi uravnavati razvoj literature, njeno prihodnost. In tako je Glasnik že na začetku svojega izhajanja priobčil dva programatična sestavka, ki sta bistveno vplivala na literarno ustvarjanje tistega časa. To sta bila novoletno voščilo urednika Janežiča in Popotovanje iz Litije do Čateža. Oba, Janežič in Levstik, poudarjata zahtevo po pripovedništvu, novelah in povestih, medtem ko puščata liriko ob strani. Janežič poezije sploh ne omenja v svojem voščilu in dosledno govori samo o pisateljih, nič o pesnikih. Med »posebno zaželeno« prispevke šteje zgolj prozo. Levstik prav tako. V Popotovanju razmišlja o snovi za igre, roman, povesti in novele. Na zaključku svojega potopisnega eseja pa se le bežno ustavi ob liriki in prav ta odstavek je dragocen, ker nam razkriva vzroke, zakaj pesniško ustvarjanje v tistem času ni moglo biti potrebno, niti prozi enakovredno. Prvi najgloblji razlog za to vidi Levstik v tem, ker Slovenci pripovedništva še nimamo. »Tedaj narod, ki ima le izvrstno liriko, ne more hvaliti se, da ima zavoljo tega tudi že lastno, polno literaturo.« Razen te zgodovinsko utemeljene zahteve pa se nam razjasni iz Levstikovega pisanja še druga, nič manj važna zahteva dobe, po kateri se je morala literatura razvijati vzporedno s splošnim vsenarodnim gibanjem, v njenem boju za nacionalno afirmacijo in osnovne pravice jezika. Za službo tem neosebni načelom se je zdela osebno izpovedna zvrst — lirika — manj prikladna od proze. O liriki pravi Levstik, da

»se večji del peča samo z enim občutkom človeškega srca: ‚z ljubeznijo‘; le redko se prime kake druge snovi. Pa naj bo njeno sadje s tem lepše; vendar je vse v kosih; celega velikega dela nam ne podaja«. Iz te izjave je docela razvidna literarna ideologija časa. Lirika je zato izgubila na vrednosti, ker izpoveduje predvsem osebna čustva in misli, ker ne oblikuje široke panorame objektivnega narodnega odnosno družbenega življenja. Ker ne podaja »celega velikega dela«, ampak »vse v kosih«, kakor pravi Levstik. V ustavni dobi šestdesetih let si je narodno prebudno gibanje v svojem silovitem zaletu podredilo vsa področja kulturne dejavnosti. V svoj proces je vključilo slovenskega izobraženca in njegovo raznovrstno aktivnost v celoti, zato ni trpelo niti literarnega individualizma — lirike. Tak odnos do poezije, ki se kaže v Levstikovem literarnem programu, prevladuje vsa šestdeseta leta in še naprej. Splošno nerazpoloženje do osebno izpovedne pesmi pa tudi do enoličnega domoljubnega pesnikovanja označuje literarno vzdušje tega časa. Ne samo Jurčič v Glasniku 1865, tudi mnogi drugi s podcenjevanjem govorijo o subjektivni liriki, o »vednem opevanju spomladi in rožic«, pri čemer ne izvzamejo niti Jenka, ki je v tem času izdal zbirko pesmi. Levstik, sam lirik, je prvi teoretsko priznal realistične težnje v literaturi in s samim zgledom pokazal na prozo kot na času najbolj prikladno zvrst. Podobno tudi Jenko, ki je sicer kot osebno izpovedni pesnik zavzemal povsem izjemno mesto v literaturi petdesetih in šestdesetih let, in to ne samo med generacijo proznih piscev, uresničevalcev Levstikovega literarnega programa, temveč je stal osamljen tudi med številnimi pesniki programske domoljubne smeri. Zdaj lažje razumemo njegov skok v stran leta 1858 in pičlih deset let kasneje. Prvikrat se je odzval splošni potrebi časa po ustvaritvi umetniške proze, drugič je na pobudo Dramatičnega društva zasnoval zgodovinsko igro. Glavne pobude za njegovo nelirsko literarno oblikovanje ali tovrstne načrte so torej prihajale od zunaj. Pri tem ga je vedno gnala težnja, da bi se rešil izjemnega položaja, ki ga je imel kot osebni lirik, in se vključil v splošni tok aktualnega literarnega dogajanja. Pojav njegove proze v Slovenskem Glasniku 1858 nam to potrjuje.

Jenko je sicer že v Vajah in Vencu, glasilu celovških bogoslovcev, objavil nekaj rekel ter dve kratki humoristični črtici. Ti začetniški poskusi v prozi so še brez literarne vrednosti in samo daljni predhodnik kasnejše Glasnikove novelistike. Zato si pod Jenkovim pripovedništvom navadno mislimo troje del, objavljenih v Janežičevem glasilu: Spomini, Tilka in Jeprški učitelj. Snov za vse tri povesti je vzel pisatelj v glavnem iz kmečkega življenja. Tudi za okvirno povest Spomini, kjer pripovedovalec zgodbe pravzaprav ne spada docela v vaško okolje, čeprav iz njega izhaja. Dejanje v tej povesti se odvija mehanično, brez nujnosti in vzročne utemeljitve, docela po zgledu romantične proze. Vsi dogodki od začetka in skoraj do konca povesti nosijo skrivnostno obeležje: zaviti so v temo nerazložljivosti in nejasnosti. Čim bolj pa se bližamo koncu, tem bolj se razjasnjujejo pravi vzroki in ozadje dogajanja. Odkriva se analitična zgodba v preteklosti, ki je terjala nadaljevanje in konec dogodkov v sedanjosti. Vendar je analitična zgodba v Jenkovih Spominih

ostala okrnjena in nerazvita, ker ji je pisatelj posvetil premajhen del svoje pozornosti. Zgodba v Spominih je taka: Nekega dne se pojavi v vasi ciganka in prerokuje kmečkim fantom usodo. Še isti večer pride do poboja med njimi in eden od fantov je ranjen, krivca pa za kazen odvedejo k vojakom. Poboju sledi drug, mnogo bolj skrivnosten in v temo zaviti dogodek: umor vaškega župana. Zločinec tega dejanja je popolnoma neznan. Šele čez nekaj let se začne sklop teh skrivnosti razvozlavati. Najprej se vrne od vojakov Janez, povzročitelj fantovskega poboja, ter razkrije nagibe, zaradi katerih je napadel svojega rojaka, Blažeta po imenu. Za njim se vrne iz tujine Blaže in pred smrtjo na začudenje vseh prizna umor župana. Nepojasnjene skrivnosti se torej postopoma razjasnjujejo. Oba, Janez in Blaže, razkrijeta, da ju je k zločinu naščuvala ciganka in se tako maščevala za smrt svojega moža. Smrt cigana sta pred leti zakrivila župan in vaški mlinar. Ta dogodek, analitična zgodba, se samo omenja na koncu povesti, z dvema stavkoma. Osrednja oseba v povesti je torej ciganka. Ta se po prvem poglavju umakne s prizorišča dogodkov in odslej naprej nastopa v ozadju, od koder s svojo maščevanja-željnostjo sproža dejanje. Razpihuje strasti vaščanov in premišljeno izkorišča njihove medsebojne razprtije v prid svojih sebičnih maščevalnih namenov. Podredi si najbolj aktivni osebi v povesti, Janeza in Blažeta. Obadva nista več gospodarja svojih čustev in dejanj, marveč le poslušno sredstvo v njenih rokah in uresničujeta, ne da bi se tega zavedala, njene načrte, pripravljata njeno maščevanje. Preko njiju se ciganka maščuje vaščanom za smrt svojega moža. Vsi ti izredni in nenavadni dogodki pa se odigravajo ob nedeljah in praznikih, ponajveč zvečer in pozno v noč, ob fantovskem vasovanju in igran. Razgibava jih sproščeno, nenadzirano čustvo in nezadržani človeški instinkti: ljubezen in sovraštvo, maščevanja-željnost in ljubosumje. O psihološki poglobljenosti in razvoju značajev v Jenkovih Spominih ne moremo govoriti. Pisatelj je težil predvsem za tem, da ustvari zapleteno, zanimivo in z dogodki bogato zgodbo, zato ni posvetil primerne pozornosti notranjemu doživljanju, razvoju čustvovanja in mislim. V tem je v povesti mnogo neutemeljenega, neizdelanega in okrnjenega. Toda Spomini so pač pripovedovana okvirna povest: od tod slabokrvno, povrhnje referiranje in pomanjkanje dialoga.

Bolj zanimiva kot snovna in oblikovno formalna plat pa je idejna vsebina te Jenkove povesti. V drugem poglavju, na primer, teče pogovor o praznoverju in veri v usodo. Pa tudi kasneje, v četrtem poglavju, se ena od oseb opredeli glede teh vprašanj. Poglejmo, kako razmišljajo o praznoverju in fatalizmu osebe v povesti in kakšni pogledi na to so zaobseženi v sami zgodbi. Priznati moramo, da celoten potek dogodkov v nekem smislu podpira praznoverne misli in vraževernost junakov. Posebna znamenja v naravi pogosto zanesljivo napovedujejo zle dogodke. Na primer: Če zvezdo na nebu pogosto prekrije oblak, pomeni to slabo znamenje in napoved bližnje nesreče. In ta nesreča se tudi res dogodi. Drug primer: brž ko se pojavi ciganka, je zlo blizu. Tako je pred usodnim nedeljskim večerom in prav tako nekaj ur pred smrtjo župana. Če tedaj zgodba in celotni potek dogodkov podpira praznoverna naziranja in vero v usodno določenost življenja, pa osebe v povesti mislijo o tem povsem

drugače. Tako na primer v drugem poglavju pripovedovalec povesti, izobraženec, vztrajno zavrača primitivne vraževerne nazore kmečkega človeka, tako mnenje, da je mogoče iz zvezd razbrati prihodnost ali usodo, dalje to, da ima vsak človek svojo zvezdo, in podobno. Po njegovem človek sam uravnava svojo usodo: »Pamet ali čut,« pravi, »ima več zapovedovati čez tvoja dejanja, kakor pa ti mrzli svetovi tu gori.« Kmalu za tem pa že kmečki človek sam rezko negira v naprej določeno usodo, predestinacijo. »Ne morem reči, da bi me bila jeza premagala, tudi ne, da mi je bilo namenjeno, ker namenjeno človeku ni drugega ko smrt...« Če torej izbor snovi, zgradba povesti in nekatere osebe res še močno spominjajo na zastarelo romantično tehniko, pa odmeva iz dialoga v Spominih sodobna protiomantična miselnost. Posebno v izjavah o praznoverju in fatalizmu že razločno utripa trezna razumnost, ki izraža izkustvo in pozitivistično miselnost sodobnega časa. Kot celota so Spomini sestavljeni iz raznorodnih idejnih, snovnih in oblikovnih prvin ter nosijo na sebi vse znake romantično-realistične dvojnosti.

Na to prvo Jenkovo povest še niso mogli vplivati literarno-estetski pogledi v Levstikovem Popotovanju. Kajti obe deli, Jenkova povest in Levstikov potopisni esej, sta izhajali vzporedno v prvi polovici 1858. leta v Glasniku. Zadnje nadaljevanje obeh spisov je izšlo istočasno, in to v majski številki prvega letnika Janežičevega glasila za literaturo in umetnost. Vsakršna odvisnost med Spomini in Levstikovim Popotovanjem je tedaj nemogoča. Na kasnejše Jenkovo prozno delo, objavljeno v drugi polovici istega leta in v istem časopisu, pa Levstikov literarni načrt ni mogel ostati brez vpliva in učinka. Če primerjamo romantične Spomine z nekaj kasnejšim Tilko ali pa Jeprškim učiteljem, se lahko prepričamo, da so nekatere idejno-estetske postavke v Levstikovem literarnem programu napravile na Jenka res močan vtis in zapustile v njegovi prozi vidne sledove. Že Janežič je opozoril slovenske pripovednike na novele in povesti, ki naj bi bile »živo ogledalo domačega življenja«. Levstik je v Popotovanju razširil in poglobil to Janežičevo misel. Postavil je zahtevo po realistični ter v izrazu, idejnosti in snovi izrazito slovenski prozi. Po njegovem naj slovenski pisatelj piše »v domači besedi, v domačih mislih, na podlagi domačega življenja, da bi Slovenec videl Slovenca v knjigi, kakor vidi svoj obraz v ogledalu«. Razen tej načelni zahtevi je Jenko posebno tenkočutno prisluhnil še nekaterim drugim sugestijam v Popotovanju. Predvsem pozivu, naj mlajši pisatelji poskusijo s šaljivim pisanjem, za kar da bodo našli dovolj snovi v vsakdanjem ljudskem življenju. Ta zahteva, naj bi pripovedniki »resnico zavijali v prijetne šale«, ni ostala brez odziva, kar priča humoristična povest o Tilki. Posebno pozornost pa je moral vzbuditi pri mladem pisatelju odstavek o noveli. V tem odstavku Levstik najprej svetuje, naj bi v novelah ali povestih obravnavali zgodovinsko snov, zatem pa preide k formalnim ter idejno-estetskim pogledom na to literarno zvrst in umetniško prozo sploh. Jenka je ta najvažnejši del literarnega načrta opozoril predvsem na važnost poglobljenega risanja človeških značajev, na »znanje človeškega srca«. Opozoril ga je na vertikalno poglobljenost oseb, na njihovo notranje življenje, na čustva in misli, in ne na horizontalno pestrost do-

godkov. Pa ne samo to. Osebe naj bodo dejavne, poudarja Levstik, njihova zunanja dejavnost pa naj bo v posledični zvezi z značajem človeka. Človek v celoti, s svojim dejanjem, čustvi in mislimi, naj vedno stoji v središču dogajanja in pozornosti, zato naj se pisatelj varuje preobširnih, prepodrobnih opisov človeške zunanosti ali pokrajine. Če zdaj s stališča psihološke poglobljenosti človeških značajev primerjamo Spomine s povestjo o tragičnem učitelju, opazimo znaten napredek v razvoju Jenkove proze. Dragocene in zares pomembne misli Levstikovega literarnega načrta so padle na plodna tla.

V skladu s principom, po katerem naj bi bil »vsakemu umetniku človek prva reč«, je skrčil Jenko v povesti o Tilki zunanje dogajanje na najmanjšo mero. V povesti ni več bogatega, časovno razvlečenega dejanja kakor v Spominih, marveč en sam dogodek, ob katerem se do kraja razodene značaj glavnega junaka, značaj duševno zaostalega in telesno okrnjenega fanta. Ne več zapletena, v skrivnosti zavita zgodba, marveč človeška čustva in misli zanimajo Jenka v tej humoreski. Zgodba povesti je skromna. Od trenutka, ko se oče na večer pred pomembnim dogodkom razgovarja s sinom o ženitvi, pa vse do Tilkove ponesrečene snubitve drugega dne, stoji glavni junak zgodbe, neuspešni snubec, v središču pisateljeve pozornosti. Samo njegova razpoloženja in njegovi notranji odzivi zanimajo pisatelja. Vse ostalo, predvsem obrobne osebe in okolje, v katerem se dogodek odvija, je nevažno. Notranje življenje junaka pa ni negibno in statično, kakršno je življenje oseb v Spominih, marveč nenavadno živahno ter razgibano. V prvem poglavju se razkrije Tilka kot duševno nerazvit, ubogljiv mladenič brez lastne volje in moči. Poslušno sprejema očetove načrte za svoje in preden ta večer zaspi, si v bujni domišljiji naslika svojo bodočnost v svetli luči. Sebe si predstavlja v vlogi snubca in srečnega ženina, toda kruta realnost mu kmalu poruši svet iluzij in ga iz fantazijske zamišljenosti prenese v budno stanje, v resničnost. Zjutraj, tik pred odhodom k nevesti, pa je Tilka že močno nevoljen. Razdraženo odgovarja materi in na tihem se upira očetu, loteva se ga strah. Iz poslušnosti do staršev se sicer odpravi na pot, toda sram pred ljudmi in bojazen ga pri tem ovirata. Še enkrat poraste njegova samozavest in z občutkom, da je snubec in vsem ljudem enakovreden, se mu vrne zaupanje vase. Vendar ne za dolgo. Zasmehljive besede in glasen krohot neveste ga osramotijo in poženejo v brezglav beg. Kakor vidimo, pada Tilka iz enega razpoloženja v drugo, iz poslušnosti v prikrito nevoljo, iz brezčutnosti v bojazen, iz samozavesti v osramočenost. Vsa ta pestra skala psihičnih razpoloženj in notranjih odzivov predstavlja to, kar bi Levstik imenoval »značaj in znanje človeškega srca«. Predstavlja notranji obraz junaka.

Če primerjamo Levstikovo povest o Martinu Krpanu z Jenkovim Tilko, opazimo že v načinu pripovedovanja občutno razliko. Pri Krpanu se pripovednik popolnoma skriva za objektivno, neosebno dejanje v zgodbi. Dejanja in dialoga ne prekinja, nikjer ne zasledimo v povesti odmikov ali digresij, ne vpletanja osebnih razmišljanj. V tem pogledu je Martin Krpan čisto epično delo. Jenkova proza je drugačna. V Tilki in kasneje v Jeprškem učitelju se pisatelj ne skriva za objektivne do-

godke kot pravi epik, marveč ostane vseskozi viden in nastopa kot posrednik med literarno zgodbo in bralcem. Prisoten je v številnih subjektivnih vložkih in digresijah, posebno v drugem in tretjem poglavju naše povesti. V začetku skuša biti še kar se da neosebni pripovednik, zato je tu največ dialoga. Kasneje pa se množijo subjektivni vrivki, ki rahljajo zgradbo dejanja in razjedajo že tako redke dialoge. V preosebnem pripovedovanju objektivne snovi je torej slabost in odlika te povesti. V digresijah pa se navadno sprošča Jenkov humor. Celotna zgodba o snubljenju nerodnega mladeniča je prežeta z dobrodušnim smehom in neujedljivo ironijo. Številni primeri kažejo, kako pesnik z ironizacijo naenkrat zdrkne iz neosebnega epskega pripovedovanja v osebne digresije. Na primer: »Tilka še enkrat prebrska oblice po peharju, da bi se prepričal, ali se ni morebiti kak krompir med njimi skrtil. K sreči ni bil nobeden tako nesrečen, ker grozno bi se bil Tilka nad njim maščeval: jaz mislim, v svoji jezi bi ga bil kar pojedel.« Še bolj očiten je tale odmik od pripovedovanja, v katerem se obrača pisatelj naravnost na bralca: »Kakor smo tedaj rekli, on vzame pipo v levico, z desnico pa prinese pest tobaka iz žepa. Da bi jo bil tako ročno in neskrbno natlačil kakor njegov oče po navadi, tega ne morem zagotoviti radovednih bralcev.« Sèm sodi še spoznanje, ki ga vplete pisatelj v zgodbo, potem ko se junak otrese fantazijske zamišljenosti in se ponovno zave realnega sveta, spoznanje o protislovju med iluzornim in realnim življenjem, ki predstavlja idejno jedro celotne povesti. Kajti vse to, kar je Tilka doživljal v razgreti domišljiji, se v resnici ni zgodilo. Kakor moremo razbrati iz konca povesti, Jenko ne doživlja več tega spoznanja z romantično bolečino, marveč ga že sprejema pomirljivo in z dobrodušnim humorjem. Smešno dogodivščino svojega junaka komentira takole: »Jaz nimam drugega pristaviti ko besede starega Rimljana, da namreč ‚in magnis voluisse sat est‘, ali kakor je Tilka pozneje včasih to poslovenil: za las je manjkalo, pa bi se bil kmalu oženil!«

Najboljše Jenkovo prozno delo je novela Jeprški učitelj. Ta kaže po eni strani stare, že znane značilnosti Jenkovega pripovedništva, po drugi strani pa razodeva nove in samosvoje elemente. Kakor v že obravnavanih povestih je tudi tukaj zajeta snov iz kmetstva. Toda kmečko okolje v noveli je prikazano s povsem drugačnega kota. Tu ne gre več za ljubezensko dejanje kakor v obeh prejšnjih povestih, ženske osebe ne igrajo odločilne in tako važne vloge kot maščevalna ciganka v Spominih ali objestna nevesta v Tilki, temveč stojijo docela v ozadju dogodkov. Pa tudi glavna oseba ni kmečki človek. Namesto izjemnega, nevsakdanjega in zanimivega posebneža nam ta novela razkriva podobo povprečnega vaškega učitelja. In okrog njega se odvija zgodba: Začne se s smrtjo starega župnika in s prizorom, ko vaščani z županom vred odkrito pokažejo nerazpoloženje do svojega učitelja. Po župnikovi smrti je stari učitelj naenkrat osamljen. Brez prijateljev je, brez zagovornikov in predmet ostre kritike. Vaščani negodujejo nad njegovim delom v šoli in cerkvi ter mu celo grozijo z odpustitvijo. V bojzni za svoj obstoj začne učitelj iskati izhod iz mučnega položaja. Najprej se oklene realnih sredstev: približati se hoče bodočemu župniku, ki naj bi mu še vnaprej

zagotovil službo. Toda namesto da bi se bil župniku prikupil, se osmeši pred njim. Občutljiv, kakor je bil, se osramočeni učitelj za nekaj dni skrije pred ljudmi. V težnji pa, da se gmotno osamosvoji od nenaklonjenega župana in župnika, poskusi na drug način. Vda se iluziji: zadnji izposojeni denar žrtvuje za loterijsko srečko, s katero upa priigrati velike vsote denarja in doseči gmotno neodvisnost. Toda tudi to upanje učitelja ogoljufa. Naključje hoče, da mu veter odnese klobuk z denarjem vred v vodo in s tem propade poslednje njegovo pričakovanje. Po tem usodnem dogodku učitelj zboli, začne blesti in umre. Oseba učitelja v noveli torej ni smešna, kakor so mislili Jenkovi sodobniki, ampak kaže v svojem značaju in usodi vse elemente pristne tragike. Stari vaški učitelj, skrajno konservativen in v svojem delu neprizadeven, je moral nujno priti v spor s pomlajenim, naprednejšim okoljem, polnim poleta in razgibanosti. Vaščani so se uprli brezbrizni učiteljevi praksi, njegovi popustljivosti in poklicni nevestnosti že zato, ker so resnično težili po izobrazbi in duhovnem napredku. Razen tega pa so si vaščani z županom vred lastili nadzorstvo nad prosvetnim delavcem tudi zato, ker so ga sami gmotno vzdrževali. Učiteljev spor z okoljem je postal usoden zato, ker je ogrožal njegov obstoj. V taki situaciji se vaški učitelj bori za najosnovnejše pogoje svoje eksistence, toda vsi njegovi načrti ostanejo neuresničeni in se razblinijo ob krutem življenju. Še več: vsa učiteljeva prizadevanja se izrodijo v nasprotje. Čeprav je videz glavnega junaka v povesti res včasih blizu smešnosti, so vendar vsa njegova eksistenčna stremjenja izraz resnično tragičnega življenja.

Z Jeprškim učiteljem je posegel Jenko po novi, v literarnem programu 1858 še neregistrirani snovi. Upodobil je učitelja pomarčne dobe z njegovimi številnimi slabostmi, manj številnimi vrlinami in zares tragičnim življenjem. Kot eden od prvih pripovednikov je literarno oblikoval del neosebne, splošne družbene problematike, predvsem na tistih mestih naše novele, kjer odrezavi župan razpravlja s kmeti o aktualnih prosvetnih razmerah, kritizira del starega učitelja, postavlja zahtevo po novem, skratka o stvareh splošnega, nadosebnega pomena. Realistično zgodbo, v kateri se odraža živa sodobnost Bachovega absolutizma, predvsem siromaštvo prosvetne dejavnosti in izobraževanja na vasi, je postavil v realno okolje. Na Sorškem polju, med Jeprco, Savo in Kranjem, se odigrava ta zgodba o usodno nesrečnem učitelju. Lik osrednje osebe v povesti pa nosi na sebi mnoge avtobiografske poteze pisatelja. Pri oblikovanju te najbolj resnične postave v svojem celotnem proznem delu si Jenko ni mogel kaj, da ne bi najgloblje tegobe in težnje lastnega življenja prenesel v literarno resničnost. Kakor učitelj v noveli je bil tudi Jenko, študent na Dunaju, odvisen od poučevanja in inštrukcij, kakor on se je moral pisatelj sam in brez podpore od drugod boriti za najosnovnejše življenjske pogoje. Zato je nenehno težil po duhovni in gmotni neodvisnosti. Čelo pretiran, naravnost bolesten občutek sramu je v realnem pesnikovem življenju izpričan.

Tudi v oblikovnem in zlasti jezikovnem pogledu je ta novela vrh v razvoju Jenkovega proznega ustvarjanja. Dialog je bolj razgiban in zavzema večji obseg, število osebnih digresij je manjše.

Jeprški učitelj je zadnja Jenkova povest, objavljena v Slovenskem Glasniku. Kje so vzroki, da je pesnik naenkrat opustil pripovedništvo, je težko dognati. Morda je bil prezaposlen ali pa sploh odsoten z Dunaja, morda je odšel v St. Poelten poučevat v družino pl. Herzfelda? Toda to je domneva. Od vseh okoliščin, ki bi utegnile vsaj delno pojasniti konec Jenkovega proznega ustvarjanja, sta omembe vredni le dve. Prvič: Jenkova proza ni naletela na pozitiven odmev pri sodobnikih. Levstik je grajal jezik, Janežič je izrazil pomisleke glede Jeprškega učitelja ali »šaljive povesti«, kakor jo je sam imenoval. Lahko si mislimo, da so take sodbe rahločutnega pesnika potrle in mu jemale veselje do nadaljnjega dela. Drugič: sredi leta 1859 se je začela razhajati družba bivših vajevev pripovednikov na Dunaju. S tem je odpadel eden od razlogov, ki so v mladem pesniku netili voljo do pripovednega ustvarjanja. Iz teh in verjetno še drugih vzrokov je pisatelj po tretji povesti v Glasniku nepričakovano umolknil, kar je bilo v škodo novelistike tistega časa.

Čeprav Jenkovo prozno delo ni obsežno in ne snovno raznovrstno, pa kaže kljub skoraj sočasnemu nastajanju izredno nagel razvoj v realistični smeri. To je njegova osnovna značilnost. Že prva povest, ki je nastala pred Levstikovim literarnim programom in izven njegovega vpliva, razodeva krepke realistične prvine: v romantično zgodbo z romantičnimi osebami, zapletom in razpletom se zajedajo protiroantični idejni vložki v dialogih in celotno dogajanje se odvija v čisto realnem prostoru. Ta dvojnost romantike in realnosti je ohranjena še v naslednjih dveh delih, čeprav že v drugačnem razmerju in z večjim poudarkom na realizmu. Oba, po zunanji fizionomiji še nepovprečna, izjemna junaka, neokretni Tilka in vaški učitelj, sta postala pod vplivom Levstikovih literarnih nazorov notranje poglobljena lika, ki čustvujeta, mislita in delujeta po zakonih realne psihologije. Pod Levstikovim vplivom se je Jenko otresel izmišljenega romantičnega fabuliranja in mehanične gradnje dogodkov ter je z Jeprškim učiteljem ustvaril resnično, značajsko poglobljeno novelo, v katero je vnesel razen osebnega junakovega življenja še del aktualne resničnosti. S tem je posegel v živo sodobnost pomarčnega obdobja. Kakor vidimo, je pisatelj v svojih zadnjih dveh povestih s pridom uporabil nekatere idejno-estetske misli Popotovanja, predvsem napotke o poglobljenem risanju človeških nravi, ni pa povsem sledil Levstikovemu snovnemu programu. Oblikoval je zdaj malega kmeta proletarca, zdaj polizobraženega učitelja na vasi in obakrat postavil dejanje v sedanost. Če s tem ni sledil Levstikovim konkretnim snovnim napotkom za novelo, se je vendar držal njegovega osnovnega načela, po katerem naj pisatelj jemlje snov iz ljudskega življenja. Vzporedno z razvojem v realistični smeri se v Jenkovih povestih uveljavljajo avtobiografske prvine. Neosebne, izmišljenemu pripovedovanju v Spominih sledi Tilka, v katerem že najdemo zarodke pisateljevih duševnih lastnosti, in končno Jeprški učitelj, lik, ki se je avtorju razrastle v pravo notranjo podobo njega samega. Osebo izpovedna težnja je bila v Jenku vseskozi živa, v nekih trenutkih pa celo tako silovita in neukrotljiva, da si je iskala sprostitev tudi v pripovednem ustvarjanju in epskih likih.

METODIČNI NAPOTKI ZA POUK GNOMIČNE LIRIKE

Ko sem razmišljala, kaj bi bilo s področja literarne teorije najvažnejše ali katera snov dela srednješolskemu profesorju največ težav, sem prišla do zaključka, da so važna vsa poglavja; katero je za profesorje lažje ali težje, je pa tudi težko ugotoviti. Brez učbenika nobeno delo ni lahko. Učni načrt je doslej literarni teoriji odmerjal bore malo časa. Sicer je predpisoval, da morajo nekaj te snovi spoznati dijaki že v nižjih razredih, ampak tisti, ki poučujemo v višji gimnaziji, imamo gotovo vsi podobne izkušnje. Če prej ne, ko smo pri Prešernu nujno morali poseči v metriko in poetiko, se je vselej izkazalo, da nimamo na čem graditi. Pojmi o metriki in poetiki so bili tako minimalni, da je bilo vselej treba začeti prav ab ovo. Dosti boljše seveda z literarno teorijo tudi v višjih razredih ni bilo. Tam smo še bolj pogrešali učbenik in ob grmadi zgodovinske snovi nam je še za čas huda predla.

Po novem učnem načrtu se bo ta del pouka slovenskega jezika gotovo izboljšal. V petem in šestem razredu si je literarna teorija priborila svoje mesto. Zdaj je pa tu nova nevarnost, da namreč te odločbe ne bi jemali preveč dobesedno in bi zato v drugih razredih literarno teorijo povsem izločili. Vsi prav dobro vemo, da postane slovniški pouk lep, zanimiv in življenjski šele, če ga povežemo s stilistiko, in tudi literarna zgodovina zadiha šele ob literarni teoriji. Zatorej ne moremo te snovi trgati niti od jezikovnega pouka niti od literarne zgodovine. Od prvega do osmega razreda mora spremljati ves naš pouk. V petem in šestem razredu dajmo le sistematično poglobitev v bistvo literarne teorije, tako da bodo dijaki v zadnjih gimnazijskih razredih lahko sprejemali dela naših pesnikov in pisateljev res s potrebnim razumevanjem in zato brez dvoma tudi s pravim spoštovanjem in z ljubeznijo.

Pobudo za to, da sem se slednjič odločila, napisati nekaj besed o obravnavanju gnomične lirike, mi je dal Oton Župančič. Slučajno mi je namreč v teh dneh prišla v roke neka njegova kritika, v kateri govori o pomanjkljivostih slovenske šole; tam izrecno poudarja véliki pomen gnomične lirike in dostavlja, da ji po naših šolah dajemo premalo poudarka, češ saj se v ničemer globlje ne skriva duh jezika kakor v ljudskih rekah in pregovorih. Pa ne samo duh jezika. Vsa človeška modrost je zbrana v izrekih in vsa moralna vzgoja bi ravno tu lahko dobila svojo osnovo.

Gnomična lirika (grš. gnóme = mnenje, izrek) izpoveduje resnico v izrazito poučni, kratki in jedrnatih obliki. Njene najpogostnejše vrste so: pogovor ali proverb, rek ali aforizem, geslo ali motto in navedek ali citat. So to zelo stare literarne oblike. V njih so najstarejši vladarji podajali postave in rabsodbe, modrijani vseh časov svoja izkustva, spoznanja in nauke.

Posebno bogato z izreki je orientalsko pesništvo. Modri izraelski kralj Salomon je dejal: Ako posluša pregovore modri, postane modrejši in umni dobi vajeti. — Pri Grkih so bili odlični gnomiki: Hesiod, Platon, Aristotel in Plutarh. Vsesplošno so ponarodeli biblijski izreki. Zelo bogato z izreki je špansko slovstvo. Cervantesov Sančo Pansa kar siplje pregovore. Pri Nemcih sta se v tem odlikovala Goethe in Schiller. Tudi slovenska literatura ima bogato gnomično liriko. Levstikov Martin Krpan ne zaostaja za Cervantesovim junakom.

Ker so izreki dostikrat le sestavni del drugih literarnih oblik, jih imamo v pripovedkah, v pravljicah, v basnih, romanih, dramah itd., v vseh oblikah znanstvene literature in še posebno v govorih.

Oglejmo si najprej pregovor ali proverb (lat. *proverbium* = izrek), saj je to najbolj razširjena oblika gnomične lirike in zelo ga cenijo vsi narodi. Arabci pravijo pregovorom »bakle govora«, Italijanom so »šola za ljudstvo«, Nemcem »zakladnica jezika«, Špancem »zdravilo za dušo«. Torej bo prav, če jim tudi mi posvetimo vso pažnjo.

Pregovor je oblika ljudskega pesništva; razkriva ljudsko modrost, največkrat v nevezani besedi (n. pr.: Lepa beseda lepo mesto najde), včasih pa tudi z rimo (n. pr.: Pijanec se spreobrne, kadar se v jamo zvrne). Včasih kak pesnik ljudski pregovor oblikovno prečisti. Tako je n. pr. Oton Župančič znani pregovor »Osel gre le enkrat na led« razširil takole: Baš to je oslovstvo! Modrec ve: danes sem pal, jutri bom plesal po njem.

Pregovori so nekakšna mednarodna šola modrosti. Od najstarejših časov so se selili od naroda k narodu in največkrat izpovedujejo isto modrost zelo podobno. Tako najdemo naše polžarsko geslo »Hiti počasi!« že pri starih Grkih (Spevde bradéos) in Latincih (Festina lente), potem pa kar po vrsti pri vseh narodih: pri Italijanih (Chi ha fretta indugi), pri Francozih (Hâtez — vous lentement), pri Špancih (Date prisa lentamente), pri Nemcih (Eile mit Weile), pri Madžarih (Lassan járj, tovább érsz).

Dostikrat vendar odkrivajo pregovori tudi narodovo bistvo, kažejo njegov značilni način življenja in opazovanja ter njegove navade. Zato ima vsak narod tudi svoje izrazite pregovore; moramo jih študirati kakor stalna rekla ter jih nikoli ne smemo prevajati dobesedno. Če hočemo n. pr. Slovenci pomodrovati, da se človek v jedru nikoli ne spremeni, pravimo: Osel je osel, četudi je Boga nosil. — Nemci rečejo v takem primeru, da obdrži osel svoja ušesa, četudi žre grški osat. (Der Esel behält seine Ohren auch wenn er griechische Disteln frießt.) Angleži pravijo, da osel ni nič drugega kot osel, čeprav je natovorjen z zlatom. (An ass is but ass, though laden with gold.) Italijani ugotavljajo v takem primeru: Kdor se kot osel rodi, kot osel umre. (Chi asino nasce, asino muore.) Španci imajo zopet drugo primero: Četudi se opica obleče v svilo, ostane opica. (Aunque la mona se vista de seda, mona se queda.) Francozom pa je volk zmerom volk. (Le loup est toujours loup.)

Slovenski pregovori so našli mnogo nabiralcev. Prvo večje število jih je zbral Ožbalt Gutschmann in jih izdal v svoji Slovnici 1777. Naj-

večji zbirki slovenskih pregovorov sta oskrbela Fran Kocbek 1887 ter Kocbek in Šašelj 1934. To zbirka obsega okoli 5000 pregovorov. Srbom je okoli 8000 pregovorov zbral Vuk Štefanović Karadžić.

Pomena pregovorov so se vsekakor zavedali tudi vsi sestavljavci slovenskih beril, saj je ni slovenske čitanke, ne starejše ne sodobne, da bi v nji ne bilo pregovorov. Ponekod so zbrani pod skupnim naslovom, ponekod raztreseni med berili. Vprašanje pa je, koliko smo znali profesorji to gradivo izrabiti, koliko smo ga znali dijakom približati.

Ko sem še sama hodila v srednjo šolo, pregovorov nismo obravnavali pri nobenem profesorju, niti prebrali jih nismo, čeprav sem imela pet profesorjev za slovenščino. Sama, se spominjam, sem jih prebrala v vseh čitankah, a posebno zamikali me niso. V tistih letih dijaka privlačujejo zunanje zgodbe; te prebira z veseljem tudi brez profesorjevega vodstva. Zato bi mu tembolj morali priskočiti na pomoč ob takih oblikah, ki so mu teže dostopne, in ena teh so gotovo pregovori.

Zdaj sem nalašč vprašala nekaj profesorjev, kako oni obravnavajo pregovore. Eden mi je rekel, da jih tudi on ne obravnava, češ da nudijo za eno uro premalo snovi. Drugi je rekel, da jih včasih, kadar pri kaki uri ostane kaj časa, prebere in razloži, pa da dijakov dosti ne zanimajo. Tretji mi je odkrito priznal, da jih ne obravnava zato, ker ne ve, kako bi jih.

Mnogi imate gotovo tudi s poglavjem o pregovorih uspehe in o tem, kako jih doseči, nanizajmo tu nekaj misli!

Zelo zanimivo je n. pr., preden sploh začnemo govoriti o pregovorih, napraviti v razredu tekmo, kdo zna na list papirja napisati po spominu več pregovorov. Taka tekma je profesorju merilo, da vidi, koliko tega znanja so si dijaki pridobili že v nižjih razredih, ob domačem čitivu, doma, na ulici. Dijak pa ob taki vaji spozna, da v šoli ne odloča samo tisto znanje, ki si ga pridobiš pri učnih urah, ampak da mu do znanja pomaga tudi vsakdanje življenje in domače čtivo. Taka tekma je za dijake tudi prijetna stvar, čutijo jo kot nekaj res sodobnega, nekaj športu podobnega. Seveda jo mora znati profesor pravilno organizirati. Dati ji mora potreben poudarek, nato pa izdelke doma natančno pregledati, oceniti in rezultat takoj prihodnjo uro javiti v zvezi z vsemi pohvalami in grajami. Profesorja to ne stane dosti časa, za dijaka je pa zelo vzgojno: zdaj začne to vrsto literature ceniti, odslej bo imel za pregovore vedno odprto uho in veselilo ga bo, ko bo spoznal, da si lahko tudi s tako stvarjo pomaga v šoli.

Zelo priporočljivo je, če tako tekmo čez nekaj mesecev ali čez leto dni ponovimo. Seveda moramo hraniti prvotne rezultate in jih zdaj z novimi primerjati. Napredek je vedno viden in veseli so ga dijaki in profesor. Da vse to daje dobrih novih pobud, je samo po sebi razumljivo.

Če podobnih tekem še niste delali, se lahko pripravite ob prvi na kaj nepričakovane rezultate. Jaz sem jo pred kratkim organizirala v nekem novem, petem razredu in sem bila zelo začudena. Kaj mislite, kakšen je bil rezultat? Tisti dijak, ki je napisal največ pregovorov, jih

je imel sedem. Bil pa je v razredu celo tak, ali da govorim čisto natančno, bila je v razredu celo taka, ki se je spomnila enega samega pregovorja, a se je dobro zavarovala. Napisala je namreč: Kopriva ne pozebe! — Povečini so jih imeli po pet ali šest.

Nato pa so mi dijaki takoj sami dali pobudo za novo nalogo. Prosili so me, naj jim dam to za domačo vajo, češ da se tako v trenutku niso mogli domisliti pregovorov, da pa jih poznajo znatno več. Tega si seveda nisem dala dvakrat reči! Vedela sem, da bodo doma prepisovali iz vseh mogočih knjig in da bo stopilo v akcijo tudi vse bližnje in daljno sorodstvo. Pa saj to je prav. Gotovo ste že sami kdaj opazili, kako so manj izobraženi starši veseli, če znajo tudi oni v čem pomagati dijakom. Dajmo jim kdaj táko priliko! Njihov ugled takó pri otrocih zelo zraste, otroci pa bodo od vsega tega tudi imeli samó korist.

Drugi dan so me komaj čakali. Že na hodnik so mi pritekli praviti, koliko pregovorov je zbral ta, koliko oni. Res skoraj nisem mogla verjeti. Eden jih je imel čez tri sto. Preko sto pa šest. Po dve, tri strani so jih imeli najslabši! Videla sem, da jih je naloga izredno veselila prav vse. Od srca sem jih pohvalila za prizadevnost, ocen pa tedaj nisem pisala. Le tisti, ki so jih imeli čez sto, so dobili »pluse«, ker ne bi bila hotela razžalostiti koga, ki bi se bil tudi rad izkazal, pa ni imel sredstev. Čutila sem, da se jim je zdelo to pravično in so bili vsi zadovoljni.

Nekaj nalog smo v šoli prebrali. Sledili so z velikim zanimanjem. Nekateri so si nove pregovore pripisovali v svojo zbirko. Skratka, odslej je zanje pregovor dobil svoj pomen. Ko sem v kateri izmed prihodnjih ur sama nevede uporabila v govorici kak pregovor, ga nikoli niso preslišali. Tá ali oni si ga je celo naskrivaj zabeležil.

Konec prihodnjic

Mirko Rupel

KAKO JE ŽUPANČIČ SAM SEBE POPRAVLJAL

Oton Župančič je dosihdob največji mojster slovenskega jezika. Pot do mojstrstva ni bila lahka, a Župančič se je temeljito učil ter napredoval od knjige do knjige. Ker se je napredka dobro zavedal, je razumljivo, da bi bil na stara leta rad popravil prve prevode Shakespeara ter »približal izraz svojemú sedanjemu jezikovnemu znanju, da bi bil dal čim popolneje in čim več Shakespeara Slovincem in z njim nekako oblikovan slovenski jezik« (Ljudska pravica, 22. januarja 1948).

Podrobna analiza Župančičevega jezika od prve do zadnje objave bi gotovo pokazala zanimiv razvoj. Preprosteje nas vsaj delno poučijo o tem razvoju dela, ki jim je pesnik sam pripravil drugo izdajo. Tu je seveda treba ločiti pesnitve od proze in pri tej spet prevodno prozo od izvirne. Pri pesnitvah so namreč popravke lahko povzročili tudi drugi, ne samo jezikovni oziri, pri prevodih pa ozir na izvirnik. Zato utegne biti za naš namen izvorna proza še najbolj poučna, pa sem primerjal

sestavke v IV. zvezku Del Otona Župančiča s prvimi objavami. Ta zvezek, izšel 1938, vsebuje članke, govore, ocene in eseje, ki so izhajali od leta 1900 do 1932, torej nekako od takrat naprej, ko je Župančič začel objavljati svoje pesniške zbirke. Dela Otona Župančiča je uredil Josip Vidmar, vendar pravi opomba v IV. zvezku na str. 195: »Za našo izdajo je O. Župančič mestoma popravil prvotno obliko.« Sam sem pred izidom IV. zvezka videl tiskarske korekture in v njih z Župančičevo roko vnesene popravke.

Tu najprej nekaj stvari, ki jih današnja raba odklanja kot napake (pred pomišljajem navajam obliko v prvi objavi — za pomišljajem Župančičev popravek in stran v IV. zvezku Del): potom pravljic — po pravljicah (23); noben drugi — noben drug (35); dočim — medtem ko (25, 30, 60), dočim — ko (106); odgovarja — ustreza (12), odgovarjal — ustrezal (105), odgovarjaj zahtevam — ustrezaj zahtevam (157), odgovarjajočega — ustrezajočega (101); par črt — nekaj črt (13), par imen — nekaj imen (38), par misli — nekoliko misli (72), par stoletij — nekaj stoletij (90), par let — nekaj let (111), par mladih kostanjev — nekaj mladih kostanjev (153), par ljudem — peščici ljudi (109), s par potezami — z nekoliko potezami (139); ostalo pa je par let (131); za merodajnega sodnika — za odločilnega sodnika (103), merodajna — odločilna (104); govorim o onih notranjih glasovih, pojočih v tajni, a mogočni govorici — govorim o tistih notranjih glasovih...; eden jezik — en jezik (111); isto — vredne — enakovredne (36); zveza pesnika s prirodo — pesnikova zveza s prirodo (9); z najizobrazenejšimi ljudmi (108) — z najbolj izobrazenimi ljudmi (108).

Popravljen je: v celi knjigi — v vsej knjigi (110), celega sveta — vsega sveta (31), dasi se v takih zvezah tudi cel dá zagovarjati. Pravopis sicer dovoljuje enostavno, Župančič pa je prav storil, da je popravil v preprosto (63). Tako je popravil še več izrazov, ki jih SP posebej ne obsoja: kar naenkrat — kar nena doma (106), naenkrat — mahoma (108); to bi bilo deloma odpustno — to bi bilo nekoliko odpustljivo (33), deloma pokvarjeno — kolikor toliko pokvarjeno (109); v tem oziru — v tem pogledu (34); ali bi ne bilo na mestu — ali bi ne bilo primerno (33); mestoma — tu pa tam (25); kajti — zakaj (16), vendar je štajerski podredni veznik kajti, ki je v knjižnem jeziku postal priredni veznik, pri Župančiču dostikrat ostal.

Pri tujkah bera ni bila velika, vendar dovolj značilna: harmonuje — se sklada (13); mnogo gostobesednega frazerstva — mnogo gostobesednosti (30); do markantnega viška — do znamenitega viška (38); iz kurioznosti — iz radovednosti (103); niso ustvarile umetnine, ki bi jo smeli postaviti kot vreden pendant poleg Prešerna — ... kot enakovredno poleg Prešernove. Pravilno je Župančič popravil ženijev — genijev (112), ženijalen — genijalen (143), ženijalni — genijalni (41); danes pišemo genialen.

Odpravil je besedni red: pridevnik + svojilni zaimek, ki ga še danes pogostoma srečujemo, a je kaj nenaraven: največji naš lirik — naš največji lirik (14), nepokvarjeni naš rod — naš nepokvarjeni rod (51), dosedanji njih ocenjevalci — njih dosedanji ocenjevalci (23); v prvih svojih besedah — v svojih prvih besedah (138); sem gre še: skepsa njegova ga zapusti — skepsa ga zapusti (11). Tudi naslednji popravek se tiče besednega reda: tako da pišejo pogostoma naši ljudje slog... — tako da pogostoma pišejo... (98). Izognil se je trpniku: naš pesniški jezik, rabljen od nespretnih epigonov — naš pesniški jezik v rokah nespretnih epigonov (7). Upošteval je, da pomeni od pri trpniku vzrok in da izraža sredstvo predlog s (z): obljudena od ljudi — natlačena z ljudmi (16). Čeprav je zveza gnana od burje pravilna, pa je le spremenil: se ne da več slepo gnati od burje — se ne da več slepo gnati burji (10). Poučni so popravki: z barvastimi besedami — z barvitimi besedami (109); ljubavni melodram..., ki se nazadnje točno uresniči — ...ki se nazadnje srečno zaključi (140); so si trli glavo — so si belili glavo (120); pečat vtisniti — pečat udariti (23); prav tako: preproge... od drage tkanine — preproge... iz drage tkanine (172); součencem v zabavo — součencem za zabavo (34); vede do trme — vede v trmo (102).

Posebno zanimivi so popravki, ki se tičejo nepotrebnih slovenskih, največ srbskohrvatskih izposojenk: jedva — komaj (153); saj jih pozna itak na izust — saj jih zna na izust (40); baš — prav (36, 61, 75), baš — ravno (76), baš okusen — posebno okusen (40); ni baš preslabo — ni prenápačno (159); ostal pa je baš na str. 159; vsled — zaradi (39, 58); vsled pritiska — pod pritiskom (99); radi — zaradi (154, 161), radi česa — zakaj (103); nego — temveč (100, 119, 134, 175); ostal pa je nego na str. 73, 91 itd.); daleko — daleč (29); ga spominja vitkega stasa deklet — ga spominja vitke dekliške postave (8); iz velikega neizčrpnega zaklada majke prirode — ...matere prirode (105); bojami — barvami (12); protivnik — nasprotnik (127); v eni točki pa so si edini vsi — v enem pa so si edini vsi (107); v tem slučaju — v tem primeru (26, 100, 106), kakor je hotel slučaj — kakor je nanoslo (31); v prilog — v korist (33); smotrov — hotenja (76); kist — čopič (156); na str. 154 pa so ostali kisti; neodoljiv nagon — nepremagljiv nagon (120, 121); neumesten — neprimeren (37); sledeče — tole (127); in smelo trdim — in smém trditi (108); očitno — očitno (58, 132); vse delo mu je osredotočeno na poglobljanje — gre mu le še za poglobljanje; da smatra on vse svoje pesnitve za istovredne — da so njemu vse njegove pesnitve enakovredne (36); smatra — ima (36), je smatral — je imel (81), da se bomo smatrali za... — da se bomo imeli za... (190); ostavila — pustila (39); nedostaje — manjka (144, 146); produševljen — preduševljen (87); na str. 105 pa je ostalo produševljenje; po vsej priliki — po vsej podobi (48, 68, 180).

Zbral sem skoraj vse popravke, pa je treba reči, da niso posebno številni. Tudi nedoslednosti so vmes, zakaj nekateri izrazi so le ponekod popravljeni, drugod pa so ostali, kakršni so bili v prvi objavi. Kakor kažejo navedeni zgledi, gre največkrat za izboljšanje zgolj posameznih besed. Vemo pa, da je bil Župančič velik mojster ne samo v izbiri besed, temveč v vsem načinu izražanja. Sam je izrečno poudaril, da ni dovolj beseda in termin, da je marveč važen »duh jezika, ki se ne skriva v besedi, temveč v skladnji in v reklih«. Zdi se mi, da bi bilo popravkov več, ko bi bil Župančič izdajo sam prirejeval. Skoraj bi dejal — morda se motim — da je pesnik popravil svojo prozo za IV. zvezek Del šele na tiskarskih popravnihih polah, na teh pa iz obzirnosti do tiskarne in stavca lahko spremeniš posameznost, teže pa rekla in stavke. Bodi kakor koli že, vse spremembe, tudi najmanjše, so kaj značilne za Župančiča, hkrati pa vsaj nekoliko osvetljujejo razvoj našega knjižnega jezika v zadnjem pol stoletju. Če se bo komu čudno zdelo, da je Župančič sploh mogel napisati n. pr. besedo potom ali vsled, pa naj pomisli, da je to bilo pred petdesetimi in več leti, ko so bile te in še mnogo hujše spake kaj navadne v slovenskem pisanju.

To je samo droben prispevek o Župančičevi skrbi za jezik. Njegova izvirna proza v IV. in V. zvezku Del bi zaslužila posebno jezikovno študijo in prav tako njegovi prevodi; potem šele bi se videlo, kako je omikal in olikal našo besedo in kolikšen jezikovni zaklad nam je zapustil.

A. Bajec

RABA PREDLOGA PO

Najprej moramo izločiti primere, kjer po ni predlog, marveč prislov; to se najjasneje kaže takrat, ko stoji po ob imenovalniku: Stopajo po štirje v vrsti; iz sleherne mladike je curela po kaplja čistega vina; včasi zagleda beli dan po kaka knjižna novost.

Po se dodaja prislovu ali akuzativu mere, vezava s tožilnikom je torej samo navidezna: Po cele dneve je bil zdoma; prinesel je po tri koše naenkrat; po nekod; po večkrat, pogosto, polahko, poredko.

Na prehodu med prislovom in predlogom so zgledi, kakor po bliskovo mu sablja gre, ker je v njih na eni strani porazdelitev dejanja, na drugi napodabljanje s predlogom (po blisku). Raba se je v slovenščini silno razmahnila: po mačje se prilizovati; po volčje so se iskrile oči; po kmečko se vesti; po božje častiti; govoriti po slovensko; vesti se po domače; po tuje se nositi. V vseh takih primerih je po dostavljen živemu prislovu, ki bi lahko stal tudi sam.

Ker ni več prislovne osnove, vendar pa je porazdeljevanje še očitno, štejem sem kot gornjim najbližje, a že predložne zglede: Hruške so po dinarju; zdravilo se predpisuje po žličkah ali

po kapljicah; po (=ob) nedeljah je rad zahajal v krčmo. Ta zgled kaže, da je jezik jel opuščati poudarek na porazdeljevanje, kadar je bila ogrožena jasnost.

Predlog po kaže na prostor, po katerem se dejanje godi: Popotovati po suhem in po morju; po gorah je zapadel sneg; tavati po temi; vino po pipi, voda po žlebu teče; moj up je šel po vodi; udariti po glavi; vsi so padli po njem.

Po običajnem pomenskem prehodu je dejanje lahko porazdeljeno tudi prek časa, pomen je še zmerom močno porazdeljevalen: podnevi se dobro vidi; pozimi nas greje, poleti hladi. Pozimi pomeni v teku zime, kar je nekaj docela drugega kakor po zimi pride pomlad.

Po izraža dogodek ali čas, po katerem se kaj godi: po novem letu; po toči zvoniti; kruh po peki; pojutrišnjem, potlej, posihmal. Tukaj ni nobenega porazdeljevanja več.

Sem sodi tudi zgled: Je že po kolinah, ki pove, da kolin ni več. Od tod se je razvila raba: po meni je, ki nikakor ni germanizem in je znana tudi drugim slovanskim jezikom. n. pr. češko povol čepu, hned bude po pivě.

Pomen časovnega ali krajevnega nasledovanja je rodil tudi razne prenesene pomene, n. pr. načina, sredstva, primernosti, izvora in vzroka. Kako neopazno se to dogaja, se dá posneti iz naslednjega: pri-povedovati po resničnem dogodku (kdaj? in kako?).

Namerni pomen si lahko razložimo kot smer, v katero iščemo: Grem po zdravnika; pridem pote; pome je poslal povodni mož; pot po zdravnika. Tu je še ohranjen tožilnik, sicer pa se rabi mestnik: Odpraviti se po kupčiji; iti po opravkih; vsa morja je preiskal po školjkah; težnja po svobodi.

Predlog po zlasti rad pomeni vzor, vodilo, po katerem se kaj ravna; iz tega je samo korak do načinovnega pomena: Po očetu se je vrgel; ravna po svoji slepi glavi; piti po pameti; Ljubljčan po rodu; po hiši spoznaš gospodarja; zaslužek po delu; vsem je po volji; po krivici tepen; po sreči se je izteklo; po zlu iti; po mojem mnenju. Sem sodijo tudi prislovi, kakor potihoma, in izrazi pokonci hoditi, po strani klobuk, pošev viseti.

Včasih je krajevni pomen še čisto očiten, včasih pa predlog že zaznamuje sredstvo: Drevo se po sadu spoznava; iti po kolnih; poslati po železnici; sporočiti po telefonu; po hlapcih izvedeti; to vem po njem; po človeških rokah narejeni maliki; trdnjava Priama kralja je vzeta po vaših rokah. Prim. k temu sh. Bog šalje bogastva po ruke dobre žene; po tvoja usta govori sam duh božji.

Tukaj je stikališče s primeri, ko predlog po izraža izvor, vzrok. Navadno gre za prenos prvotnega časovnega pomena (po tem, torej

zaradi tega): Dedovati po stricu; palica po rajnkem očetu; gora je znamenita po krasnem razgledu; po lastni neumnosti trpeti; Rahel se plače po svojih otrocih; žaluje po materi; tako daleč so prišli po neslogi; v kleti diši po sadju.

To vem po njem pomeni nekaterim piscem, da vem po njegovem posredovanju od koga tretjega, ali pa, da vem od njega samega. Ta pomenska dvojnost je zlasti očitna in neprijetna v pasivu: To je bilo ukazano po tajniku. Primer je pravilen, če je bil tajnik tisti srednik, ki je naprej sporočil ukaz te ali one oblasti, napačen pa, če je tajnik sam dal tisti ukaz. Menim, da je napačna raba prišla iz latinščine, pri nas se je razmahnila posebno v dobi pretiranega purizma, ko je bil vsak od v pasivu osumljen nemčevanja. Na latinski vpliv kaže dejstvo, da tako rabo nahajamo tudi v tistih slovanskih jezikih, kjer je bila latinščina dosti rabljena, n. pr. poljsko: przysłano po mnie; hrvatsko: jao človiku onomu, po kom sin človičanski pridán bude; komedija spjevana po Marinu Držiću. Brez dvoma so oporečni takile slovenski zgledi: pustil sem se po svojem agentu ugnati v kozji rog (prav: dal sem se agentu); po predlogih izraženi pojmi (prav: s predlogi); po socialistični demokraciji izdana Nemčija (prav: od); delavec je bil izkoriščen po kapitalistih (prav: od kapitalistov). Prim. SP, stran 445 in 526!

Slaba je raba predloga po v naslednjih primerih, ki sem jih posnel iz sodobnih piscev: Zmerom je sanjarila po otrocih; iskanje po krivcu; Čerkez je ustrelil po vojaku (rusizem!); psovanje po materi; soglasnost je bila dosežena po vprašanju skupnega nastopa (kroatizem!); belokranjski pome bo slabo kaže na uskoški jezikovni vpliv.

SLOVNIŠKE IN PRAVOPISNE DROBTINE

Svoj živi dan

Za pridevnik v tej zvezi trdijo nekateri, da bi moral biti v nedoločni obliki, češ da se govori samo svoj živ dan. Res je, da se tako govori, toda to je narečni izgovor in tudi v pisavi raba omahuje.

Kakšno stališče ravnamo v tem pogledu naše slovnice. Janežič-Sketova Slovenska slovnica, 6. izdaja 1889, pravi v § 304 na str. 208 v pravilu, točka a), da se določna pridevnikova oblika rabi, »kedar govorimo o določni, že znani osebi ali reči, ali kedar mislimo vse osebe ali vse reči jedne vrste, nemščini rabi v tem slučaju določni spolnik: der, die, das pred pridevnikom.« V opombi na str. 209 pa je rečeno: »Izjema more nastopiti le tedaj, kedar ima pridevnik zaimek: vsak, sleherni, svoj ali kako sorodno določilo pred seboj...«, vendar pa primera za »svoj« ne navaja. Osmo izdaja iste slovnice, 1900, ima na str. 213 isto pravilo in isto opombo. Toda v opombi popravlja

Sket v primerih nedoločno obliko pridevnika v določno oziroma v samostalnik: »Vsak hvaležen (pravilno: hvaležni) narod slavi... Sleherni pravičen (pravilno: pravičnik) se boji... Za svoj tudi tukaj nima primera. Deveta izdaja Janežič-Sketove Slovenske slovnice, 1906, ima enako pravilo, enako opombo, tudi brez primera za svoj. — Breznik se je vprašanju v vseh štirih izdajah svoje slovnice izognil tako, da ga je izpustil. Slovenska slovnica 1947, str. 81, t. 9 pa izrecno pravi: »Za svojilnimi zaimki in zaimkom ves rabimo določno obliko.« Primeri: Povzdigni svoj silni glas! Moj črni plašč. Naš narodni dom. Ves prosti čas je preždel ob knjigah. Ves ljubi večer je predremal — jasno kažejo, da so v skladu s pravilom. Upira se nam reči in še bolj zapisati: Povzdigni svoj silen glas! ali Moj črn plašč ali Naš naroden dom. S. Gregorčič je za poslednja dva primera dobro čutil, da mora stati za svojilnim zaimkom določna pridevniška oblika. In če je prav le Moj črni plašč, Naš narodni dom, je tudi prav samo: Povzdigni svoj silni glas. Svoj živi dan ga nisem videl.

Pleteršnik II, str. 963, navaja primer »nisem ga videl svoj živ dan« in dostavlja kot vir Cigaleta in Jurčiča. V Cigaletovem Nem.-slov. slovarju I, str. 945 sem našel pod geslom Lebtage, pl., tele slovenitve: »živi dnevi, živi dan; ich habe ihn mein Lebtage, all mein Lebtage nicht gesehen, nisim ga vidil svoje žive dni, svoj živ dan...« Pri Jurčiču primera nisem mogel najti.

Pregledal sem tudi primere v kartoteki za novi slovenski slovar v Inštitutu za slovenski jezik pri SAZU: Ant. Debeljak piše v svojem prevodu Vieirovega Amadisa na str. 30: svoj živi dan ni imel tako dobrega (sc. — meča) v rokah. F. Kozak piše v prevodu Durichovih Blodenj, str. 303: svoj živ dan. Iz Naše zvezde 1933/34, str. 137 je izpisan primer: se nisem ganil svoj živ dan iz domače dežele. To so vsi doslej izpisani primeri z zaimkom svoj. Imamo pa še primere brez svoj: Kaj takega še živ dan ni videl (Hafner, Lipe 6), iz takih ust še živ dan ni bilo besede (J. Vidmar-Gogolj, Mrtve duše 126), Jaz še živ dan nisem videl Turka (Brvar-Buchan, Zeleni plašč str. 9). Toda ta živ dan ustreza nem. Lebtag; v tej nemški sestavljenki je Leb- določilna, -tag pa osnovna beseda. V takih primerih ima slovenščina za določilno besedo pridevnik in ta mora po vseh slovniških pravilih stati v določni obliki. Zato so gori navedeni primeri napačni in se povsod mora glasiti živi dan, kakor je že Cigale nem. Lebtage pravilno postavil v ednino: živi dan.

Vsa zveza svoj živi dan se navadno rabi v stavku: nisem ga videl svoj živi dan. Ta stavek pa je v celoti sintaktični kalk po nemškem: ich habe ihn (all) mein Lebtage nicht gesehen. V nemščini bi pričakovali meinen Lebtage in nemška krajšava mein Lebtage je morda nehote nekoliko vplivala na slovensko nedoločno obliko svoj živ dan, vsaj pri pisateljih, ki so znali nemško.

Zveza svoj živi dan je razširjena po vsem slovenskem ozemlju in se na slovenskem vzhodu rabi v določni obliki: svoj živi dan. V osrednjih in zahodnih slovenskih narečjih pa se je končni nepoudarjeni -i v pridevniku po moderni vokalni redukciji izgubil in je ta izguba stara

že več sto let. Določna oblika je tako na zunaj sovpadla z nedoločno. Za razločevanje določnosti od nedoločnosti je jezik začel devati pred pridevnik brez -i kazalni zaimek ta: ta lep (=lepi) fant, ta grd (=grdi) klobuk, za nedoločnost pa števniki en: en lep fant. Toda ta ljudska raba, ki se je razvila po začetku slovenskega knjižnega jezika, v knjigi ni dovoljena. V knjižnem jeziku ne upoštevamo moderne vokalne redukcije, zlasti ne pri določni obliki pridevnika. Svojljni zaimki mo j, tvoj, svoj itd. ravno tako jasno določajo predmet po lastnosti ali lastnini, torej pridevnik, kakor kazalni zaimki ta, ta, to; tisti -a -o itd. Zatorej mora za njimi stati pridevnik v določni obliki: svoj živi dan.

R. Kolarič

Ocene in poročila

NOVI SLOVENSKI FAUST

Iz raznih vzrokov pišem tale sestavek s težavo. Kdor se sam peha s prevajanjem poezije — in jaz sem od tega dela dobil marsikakšen žulj na možganih, kakor je nekoč rekel o prevajalski tlaki V. Levstik —, ta edini ve, kakšnega napora, kakšne vztrajnosti, kakšnih jezikovnih in stilnih akrobacij in koliko ur je treba, da se rodi knjiga dobro prevedene poezije. Stvar pa je še mnogo hujša, če gre za knjigo, ki nosi Goethejevo in Faustovo ime. A ni ga večjega užitka za prevajalca, ki se loti svojega dela z vso odgovornostjo, zaradi katere zlepa ni zadovoljen s svojim delom, če ima po mučnem pretehtavanju in zavračanju številnih variant pri zadnji vendarle občutek, da je našel ustrezno slovensko obliko. Tedaj slavi zmago slovenski jezik in prevajalec sam. V »Faustu«* sta si naš jezik in prevajalec Božo Vodušek izbojevala marsikakšno zmago. Te zmage so tem večje cene, ker gre pač za »Fausta«, za neznansko trd oreh, in za prevajalca, ki se je lotil tega dela skorajda brez verzno-prevajalskih izkušenj, ki so za tako delo prav tako koristne kakor za katero koli drugo. Težave so tudi zaradi narave vezane besede, ki je taka, da je mnogo težje govoriti o uspehih odstavnih ter njih odlike razlagati kakor pokazati na šibkejše ali sploh nezadovoljive rešitve ter jih razčlenjevati in dokazovati. To utegne vselej ustvariti v bralcu napačen vtis o prevajalčevih dosežkih in krivično mnenje o recenzentovi zgovornosti. Vendar bi ob »Faustu« vsak poročevalec napravil slabo uslugo takemu prevajalcu takega dela, če ne bi z vso odgovornostjo in tovariško odkritosrčnostjo opozoril na stvari, ki jih kaže popraviti za novo izdajo, saj bo v nekaj letih gotovo potrebna. Ob mnogih odličnih odstavnih v »Faustu« so celó manjši prevajalčevi nesrečni prijemi tem bolj vidni in tem bolj motijo bralca in poznavalca tega Goethejevega najbolj slavnega in najbolj razvpitega dela. Tudi moram tu ugotoviti žalostno stanje naše revialne kritike, ki gre po večini molče mimo prevodov iz svetovne poezije ali pa se obregne obnje z nekaj vrstami graje ali hvalisanja. Pa vendar — z nastopom prevajalca

* J. W. Goethe, Faust. Prvi del. Prevedel in opombe napisal Božo Vodušek, uvod napisal Josip Vidmar, opremila Jakica Accetto. Strani XXVIII + 320. Založila Državna založba Slovenije v Ljubljani 1955. Natisnila Tiskarna Ljudske pravice.

Župančiča se je raven naše prevajalske umetnosti (tu mislim verzne prevode) dvignila tako visoko, da se čudimo, kako more kakšen slab prevod sploh najti založnika (kar pa se res redko dogaja). Te ravni pa ne bo mogoče obdržati ter jo dvigati vzporedno z rastjo našega pesniškega jezika, če ne bo kontrolirajoče kritike, ki bi prevajalcu stalno dramila vest, mu s pripombami segala pod pazduho ter s tem tudi vzgajala nove prevajalce. Skorajda neocenjen je Shakespeare, neocenjen je Molière, o Gribojedovu se ni pisalo (pa prav tako pogosto podstavlja nogo prevajalcu ko »Faust«), izbora Goethejeve poezije in Puškina revije skorajda niso opazile s takimi kritičnimi pregledi, kakršni bi bili potrebni. Pa tudi prevajalci sami se lahko potrkam na prsi: nobeden izmed nas še ni sédel, da bi opisal izkušnje iz svojega dela, da bi odprl okno v svojo delavnico, da bi predstavil svoja prevajalska načela in napisal kaj o svojih srečah in nesrečah v tej tlaki, čeprav vem, da so nekateri to obetali. Kriva je najbrž tudi snov sama, ki ji samo z razumom in besedno razlago ne prideš do živega.

Kakšne so posebne težave, ki jih mora upoštevati in premagovati prevajalec »Fausta«? Goethe je pisal celotnega Fausta s presledki skoraj vse življenje. Ukvarjati se je začel z njim v zgodnji mladosti, a celotni prvi del je izšel, ko je bilo avtorju skoraj 60 let. Ta časovni razpon se pozna na slogovni različnosti posameznih oddelkov in formalni pisanosti, kolikor tega seveda ne narekuje že menjava oseb in situacij. Vrste se vse mogoče pesniške oblike, od »kritelverza« in aleksandrinca do čistega jamba in prostih verzov, vse z rimami razen enega monologa v blankverzih (in še kakšnih dvajset verzov v prizoru Na vrtu pri Marti). V te oblike je vključena prav tako pisana vsebina: filozofska preudarjanja, Mefistov odrezavi sarkazem in cinizem, preprosta, a tako prisrčna, krhka Marjetkina beseda, pesmi kmetov, »purgarjev« in duhov, zase zaključeni pesemski vložki itd. Vse to zahteva od prevajalca študija snovi, poslušanja za slogovne različnosti, znanja in obvladanja raznih pesniških oblik. Razen tega mora prevajalec vendarle misliti na oder in na igralca in paziti na tista mesta in stavke ali celo posamezne besede, ki so važne za dejanje, za tempo, za gibanje in karakterizacijo oseb. V teh primerih je prevajalčeva svoboda — kolikor je pač mora imeti — precèj omejena. Prav tako je treba upoštevati, da je »Faust« poln sentenc, ki so prešle med pogovore in morajo biti tudi v prevodu udarne in preproste, da gredo takoj v uho in spomin. In še ena nerodnost, ki bi motila vsakega našega prevajalca »Fausta«: izvirnik je bolj ali manj znan mnogim ljudem, zanje pa ni prevoda, ki bi povsem ustrezal, zakaj čeprav so prevodi poezije — tudi Slovenci jih imamo —, ki so enakovredni originalu, so to vendarle izjemni pojavi. Na sploh pa so prevodi vendarle nadomestki.

Vodušek je svojo nalogo rešil v glavnem tako dobro, da je tudi ob tem delu lahko ugotoviti, kakšen razvoj je napravila slovenska pesniška beseda zadnjih petdeset let, torej od časa, ko je izšel Funtkov prevod »Fausta« (1908) in je nastopil Župančič tudi kot verzni prevajalec in dokazal veliko ubogljivost in upogljivost našega jezika za posnemanje tuje poezije. O Funtkovem prevodu velja, da je bolj delo filologa, tako je pesniško nezadovoljiv. A delal bi mu krivico, če ne bi takoj zapisal, da sem ob primerjanju obeh prevodov in izvirnika ugotovil, da ima Funtek več dobrih rešitev in Vodušek več šibkih mest, kakor misli človek ob samem branju njunih prevodov. A česar

pri Funtku ni skorajda nič, to najdemo pri Vodušku: tu občutiš Goetheja, tu diha Faustovo ozračje. To je prvi splošni vtis.

Drugi moj vtis, ki se bo zdel marsikomu nenavaden: Vodušku so z mnogo večjo srečo šla izpod rok težka, zavozlana mesta kakor pa lažji, pripovedni in dramatični odstavki. To je dosegel s precejšnjo svobodo, ki si je je z vso pravico dovolil v večji meri kakor navadno prevajalci, saj drugače takega dela sploh ni mogoče prevesti. (Tu ne mislim svobode glede oblikovnih stvari — metrum, število in dolžine verzov, rime; v tem je prevajalec skoraj povsod zvest originalu. Dovolil si je le eno večjo svoboščino: v pesmi o kralju iz Tule je rimal le 2. in 4. verz vsake kitice, ne pa tudi 1. in 3. Pri klasikih in prevajalcu, kakršnega se je pokazal Vodušek v mnogo hujših preizkušnjah, je to nenavadno.) Šel pa je v tem predaleč, zlasti na dramatskih mestih; postal je žrtev rim. Naj navedem le nekaj primerov. V zadnjem prizoru n. pr. reče Marjetka Faustu, ki jo hoče rešiti iz ječe:

Meine Mutter hab ich umgebracht,
mein Kind hab ich ertränkt.
War es nicht dir und mir geschenkt?

V Voduškovem prevodu:

Ne vprašaš, da mati leži pod zemljo,
da je otrok utopljen?
Saj v srečo obema je bil podeljen —

je izginilo direktno priznanje osebne krivde (jaz sem mater usmrtila, jaz sem otroka utopila), s tem pa tudi poteza Marjetkinega značaja: vso krivdo jemlje nase, dasi je Faust vsaj materine smrti kriv mnogo bolj ko Marjetka. Podobno je v prizoru, ko Faust ubije Valentina in priganja Mefisto k begu, češ:

Ich weiss mich trefflich mit der Polizei,
Doch mit dem Blutbann schlecht mich abzufinden.

S krvavo sodbo ni prijeten stik;
z njo se ne botaš kakor s policijo.

Škoda, da je prevod omilil Goethejevo hudomušno, naravnost povedano misel, češ: jaz, hudič, imam dobre zveze s policijo, sva si s policijo na roke. Umirajoči Valentin pravi:

Ich sterbe! Das ist bald gesagt
und bald noch getan.

Povezava prvega verza z drugim je (s stopnjevanjem prislova) nerazdružljiva, saj bi sicer odpadla logična zveza in smisel obeh stavčnih polovic. Vodušek:

Umiram! Reče se lahko,
umreš, še veš ne kdaj.

Igralec, ki ne pozna izvirnika, tudi ne bo znal pravilno povedati teh dveh verzov. (Funtek je sicer neroden, a zvest: Umiram! To se dé takoj, stori hitreje še.) Preproste Faustove besede Mefistu: Nur keine Furcht, dass ich dies Bündnis breche! je pač spet zaradi rime prevedel nezadovoljivo: Ni treba bati se krivične izgube. Stavek visi v zraku, ne s predhodnim ne z

naslednjim stavkom nima trdne zveze. Ko Faust prvič sreča Marjetko in ji ponudi spremstvo, ga zavrne sramežljivo in kar mogoče preprosto: Bin weder Fräulein weder schön, Kann ungeleitet nach Hause gehn, s čimer zanika, da bi bila lepa in žlahtna. Pri Vodušku: O lepi gospodični ni sledu; pustite me, da grem sama domu. Včasih je prevod neumljiv. Ob prvem pogovoru s Faustom si Marjetka očita, češ da mu je sploh odgovorila pravkar citirana dva verza, saj utegne Faust soditi,

da ima opravka s tičko frfotavo.
Priznala bom: ne vem, kaj v dnu srca
zganilo se mi je v vaš prid že ta trenutek;
jezila sem se nase, kar se dá,
ker manjkal je do vas mi tak občutek.

(Namesto »ta trenutek« bi bilo bolje »tisti trenutek«.) Zadnja dva verza sta popolnoma neumljiva brez izvirnika.

Allein gewiss, ich war recht böß auf mich,
Dass ich auf Euch nicht böser werden konnte.

Popolnoma jasno, preprosto in lepo. Ruski prevajalec N. Holodkovski (Gete, Faust, Čast pervaja, Goslitizdat, Moskva 1936) je takole porusil to mesto:

I kak že na sebja serdita ja bila,
Čto ja na vas serditsja ne mogla.

Funtek ima: A nase bila huda sem tačas, da ni se dalo bolj na vas mi biti. — Če pravi Duh v prvem prizoru Faustu:

Prišel sem! — Tebe pa bojzani
ni sram! Le kje je zdaj tvoj nadčloveški cilj?

je to vsekakor prebledo, presvobodno za:

Da bin ich! — Welch erbärmlich Grauen
Fasst Uebermenschen dich! Wo ist der Seele Ruf?

Takoj naslednjih osem verzov pa bi lahko citirali kot zgled za najboljše dosežke prevajalca Voduška in zgled, kako daleč sme in mora seči prevajalec takega besedila. (Le namesto »name prisel« bi bilo bolje izbrati drug glagol: gnati, metati se za njim.) Poglejmo še znane Faustove besede ob pogodbi z Mefistom:

Goethe:

Werd ich zum Augenblicke sagen:
Verweile doch! du bist so schön!
Dann magst du mich in Fesseln schlagen,
Dann will ich gern zugrunde gehn!
Dann mag die Totenglocke schallen,
Dann bist du deines Dienstes frei,
Die Uhr mag stehn, der Zeiger fallen,
Es sei die Zeit für mich vorbei!

Vodušek:

Če bom trenutek kdaj poprosil:
Kako si vendar lep! Postoj!
rad zanaprej bom spone nosil,
takrat boš zmagal nad menoj!
Takrat slovo ne bo boleče,
naj zazvoni mrtvaški zvon,
kazalec pade, ura izteče,
takrat naj sonce gre v zaton!

Samo dve pripombi: 6. verz je Voduškov, ker ne ustreza konkretnemu originalu (tedaj boš razrešen svoje službe), prav tako je z zadnjim, ki je pre-poetski za originalni preprosti »mojega časa, mojih dni naj bo konec«. Obe ovinkasti rešitvi sta prevajalcu našli pač rimi, a te dve rimi nista čisti (boléče-iztêče, zvón-zatòn). Tudi ni ohranjena velelna oz. želelna oblika v celotnem odstavku.

Funtek:

Če hipu dem le v uri eni:
Postoj, ko si tako krasan!
tedaj v vezi me precej vkleni,
in rad se pogubim vkovan!
Tedaj mrtvaški zvon zapoj mi,
a ti si službe prost tedaj;
kazalec padi, ura stoj mi,
tedaj se zame čas končaj!

Holodkovski:

Kogda voskliknu ja: »mgnovenje,
Prekrasno ti, prodlis, postoj!«,
Togda gotov mne cep plenenja,
Zemlja, razverznis podo mnoj!
Tvoju nevolju razrešaja,
Pust smerti zov uslišu ja, —
I stanet strelka časovaja!
I vremja minet dlja menja!

Ne morem pomagati, a v tem odstavku je Funtek sam sebe presegel; z majhnimi popravki bi ga lahko današnji prevajalec mirne duše prevzel.

Lahko bi navedel še več takih bolj ali manj šibkih odlomkov, a mi prostor ne dovoljuje. Nasproti tem in takim mestom pa stoji mnogo uspelih in zelo uspelih rešitev: prevajalec je znal ločiti jezik in melodijo v govoru posameznih oseb in zborov in ustvaril nekatere prizore, ki so v celoti dobri. Prizor Pri vodnjaku n. pr. je v celoti prav mojstrski v vseh pogledih; zadet je ton Betkine opravljenosti, razvpiti verz »Sie füttert zwei, wenn sie nun isst und trinkt« je preveden »šlagersko«, kakor je treba, da si ga takoj zapomniš: Ko je in pije, hkrati dva redi — in celo rime so v tem prizoru do zadnje čiste. Da imamo opraviti s prevajalcem pesnikom, dokazuje zelo prepričljivo Faustov monolog v prizoru Gozd in votlina. Rime že same na sebi privzdignejo tekst, ta monolog pa je pisan v blankverzu brez rim, in vendar, koliko je v njem pesniške lepote, ki izpričuje pesnika in govorca.

Nekatere stvari formalnega značaja v tem in nekaterih drugih verznihih prevodih silijo k razmišljanju in odgovoru raznim glasovom, ki napadajo nekatere novosti, ki navsezadnje niso novosti, najmanj pa zgrešene in napačne. (N. pr. pogosta raba siniceze, ki da je neblagglasna in nekaj novega, kakor smo brali v nekem listu. Faustov aleksandrinec »Neutrudno iščoči duh človekov, si ga obsegel« je treba brati kar s tremi sinicezami, a zakaj bi bil zaradi tega neblagglasen, mi uho res ne pove. Učenjakov s posluhom za take stvari ni mnogo. Mislim, da je treba glede takih vprašanj dati besedo v prvi vrsti pesnikom, celo Prešernu in Župančiču!) Morda storim to ob drugi priliki. Pač pa moram h koncu navesti nekatere slovnične napake in druge površnosti, ki jih je treba za morebitno drugo izdajo iztrebiti ali omiliti. Za Voduška, sicer v tem pogledu skrbnega izvirnega pesnika, je v »Faustu« nenavadno veliko števil nečistih rim, ki pač niso rime. Skoraj na vsaki strani se spotakneš vsaj enkrat: vzrok-bog, uglajen-sten, z veseljem-odpeljem, reči-priseči, povem-požrem, pogled-zavzet, čas-glas, lepoti-peroti itd. Slovnično napačne so take stvari: z očes 21, dvomiti v delo 130, kar danes ne uravnaš 11, kar ne veš 52, ta glas brneč, ta vrisk lijoč 35, miruj, prijatelj vihrajoč 119, še zmeraj ste duhovit 134, podaj se (za: odpravi se) 125. »Kod si hodil, kje si bil,« ta verz iz narodne pesmi je lahko pomagalo omahljivcem

v rabi prislovov kod in kje. Vodušek je glede tega nesiguren: to skrinjico nekod sem zmaknil 148, morda pa ste srce le kod oddali 177, kako naj zvem in kod 145. »Če prebdiš pojutrišnjem do zore« bi bilo prav, ni pa: če bdiš pojutrišnjem 212. Tudi je napačno: preveč, gospod, potrudite se zame 172. Ali naj uvedemo apostrof z oblikami: s hudobije, ven s te morije, s pepela, z ognja itd. (namesto iz)? Ponekod bi to kvarilo smisel. Oblike bojo, grejo, ja, daj mi nazaj, daj poeziji ukaz (tu bi moralo biti sploh dajaj, bolje pa je seveda ukazuj, str. 11) niso lepe, vsaj meni in vsaj v takem delu ne. Če pravi Mefisto Faustu: Jaz se ti bom tukaj, na tem svetu pokoril in se zate trudil ná onem svetu pa »boš ti enako meni storil« (81), je prevajalec pač prezrl, da je storiti dovršnik.

Ostro je treba pograjati korekturo. S tem ne mislim očitnih tiskovnih napak in nekaterih prevajalčevih samovoljnosti, pač pa predvsem hude napake v navajanju oseb na straneh 109, 114, 115, 117, 156, 170, 171 in 178. Na str. 131 je izpadel cel verz, režijske opazke manjkajo na str. 29, 129, 149, 163 in 180, na str. 157 pa je nepravilno uvrščena. (Navajam le stvari, ki sem jih opazil.) Na str. 270 je prevajalec dodal dve režijski opazki, ki sta postali potrebni zaradi prevoda, kar je dobra rešitev. Zadnji verz na str. 86 je treba vsakakor popraviti tako, kakor je tiskan na str. XI v predgovoru. Tudi verz: Saj! mera ti ni všeč, ne cilj! (86) je po smislu najbrž napačen za »Euch ist kein Mass und Ziel gesetzt«, za vas ni ne mere ne meje. Smiselno napačen je verz (115): Saj vaši sodi ne stojijo v kleti. Smisel je jasen: Saj nimata sodov pred vrati, saj nista vina pripeljala. Na str. 120 v zadnji vrsti bi bilo bolje »se gledajo, se spogledujejo« (ne: gledajo) in opazka na str. 146: Mefisto *voha* po izbi, je pač prehuda; dovolj bi bilo: Mefisto se ogleduje po izbi (orig. herumspürend). Po Prologu v nebesih bi moral biti naveden naslov: Tragedije prvi del. Dobro bi bilo in prav, če bi objavili v knjigi in za ovitek porabili Jakčev lesorez (konec I. dela) in T. Kralja litografijo k »Faustu«, oboje iz leta 1932. Zaradi praktičnosti bi bilo dobro navajati na vrhu strani prizore in šteti verze, a ne ob robu, kar je grdo, pač pa na dnu strani ali na vrhu za celo stran n. pr. 354—379.

»Gebt ihr euch einmal für Poeten, so kommandiert die Poesie!« — pravi Goethe oz. gledališki ravnatelj v Predigri v gledališču. Prevajalec Vodušek je pogosto z uspehom poveljeval Goethejevi poeziji, ko jo je učil slovenske govornice, večkrat pa je doživel tudi neposlušnost. Naj bi do druge izdaje ta odnos kar le mogoče popravil.

Mile Klopčič

Iz slovanskega sveta

MEDNARODNI SLAVISTIČNI SESTANEK V BEOGRADU

Današnji položaj Jugoslavije v svetu je omogočil jugoslovanskim slavistom, da so letos v dneh od 15. do 21. septembra sklicali v Beogradu sestanek slavistov iz slovanskih in neslovanskih dežel. Pred drugo vojno je bil 1934 kongres slavistov v svetovnem merilu na Poljskem. Imel je izrazito znanstveni značaj. Drugi tak kongres, ki naj bi bil v Beogradu 1939 in je bil že tudi pripravljen, je onemogočila svetovna vojna. Ko se je za leto 1947 oziroma 1948 pripravljala svetovni kongres slavistov (v najširšem pojmovanju

besede) v Moskvi, so ga preprečili politični dogodki, ki so do letos onemogočali mednarodno sodelovanje med Jugoslavijo in SZ in pridruženimi ji slovanskimi državami, dasi ni bilo nič bolje tudi s stiki med njimi in ostalimi državami. Zato so jugoslovanski slavisti zasnovali sestanek, katerega naj bi se udeležili znanstveniki dežel izven sovjetskega bloka in iz Jugoslavije. Splošno mednarodno pomirjenje ter spremenjeni odnos SZ in njenih prijateljic do Jugoslavije pa sta letos omogočila, da so se v Beogradu sešli na mednarodnem slavističnem sestanku delegati širokega geografskega prostora, ki so mu skrajne meje določali Helsinki, Sofija, Rim ter Boston in Kalifornija, torej zastopniki slavistike slovanskih in neslovanskih dežel od Sovjetske zveze do Združenih držav Amerike. Razumljivo, da je bilo na sestanku največ Jugoslovanov. Tujih delegatov je bilo okrog 60 iz 16 držav. Močnejše so bile delegacije iz slovanskih držav, po enega ali tudi več zastopnikov pa so poslale neslovanske dežele.

Zunanji potek sestanka je bil v kratkih potezah naslednji. Dne 15. septembra so udeleženci prisostvovali slovesnemu začetku sestanka. Isti dan je delovni odbor imel svoje organizacijske seje. Za organizacijska vprašanja je bil določen naslednji dan. Dne 17. in 18. septembra so se dopoldne in popoldne vrstili informativni referati delegatov posameznih dežel oziroma držav o delu na slavističnem področju v zadnjem desetletju. 19. september je bil posvečen izletu v Novi Sad, v Sremske Karlovce in na Stražilovo. Naslednja dva dneva sta bila namenjena čitanju znanstvenih referatov o posameznih slavističnih vprašanjih iz slovstvene zgodovine in lingvistik. Medtem ko je o slavistiki v neslovanskih deželah poročal povečini za vsako državo po en referent, sta o razvoju slavistike v Jugoslaviji, Bolgariji in CSR referirala po dva, prvi o literarnozgodovinskem, drugi o lingvističnem delu. Poljskih in ruskih referatov je bilo več. Ti informativni referati so bili vnaprej pripravljani. Nasprotno pa pripravljalni odbor sestanka ni menil dati na program čitanja znanstvenih referatov, čeprav so bili javljeni, in so tako prišli na dnevni red, ne da bi jih bil odbor prej pregledal ali poznal njih vsebino.

Že od vsega početka je bil sestanek v Beogradu namenjen srečanju in razgovoru slavistov in organizacijskim vprašanjem in ne znanstvenim diskusijam. Stiki med slavisti so bili od 1938 dalje skoraj popolnoma prekinjeni in se tudi po 1945 še niso mogli smotrno obnoviti. Tako so slavistične discipline posameznih dežel in narodov živele izolirano, brez medsebojnega stika, brez pobud in brez kritike. Zato je bilo nadvse potrebno, da se slavisti čim širšega območja sestanejo in ustvarijo med seboj nujno potrebne zveze. Beograjski sestanek je v tem vsekakor uspel.

Informativni referati na beograjskem sestanku so skušali podati sliko o delu na slavističnem področju v posameznih državah (ne narodih!) v zadnjem desetletju. Referati so bili dovolj neenotni in med seboj nesorazmerni, zato je težko soditi, kaj pomembnega se je v zadnjem desetletju v slavistiki zgodilo in naredilo in kako so vsebinsko in metodološko posamezna središča usmerjena. Ker so bili nekateri referati zelo kratki — tako je bil za literarno zgodovino vseh jugoslovanskih literatur in vseh naših znanstvenih središč en sam referat — so se razumljivo večkrat izgubili v bibliografiji. Poročila o slavističnem delu iz slovanskih držav so bila prezgoščena; saj se delo tu pač ne more primerjati s slavističnimi prizadevanji v neslovanskih državah,

ko je nam Slovanom slavistika nacionalna disciplina, najtesneje povezana z vsemi drugimi panogami znanosti. Celoten vtis po referatih pa je bil, da so se slovanske discipline po drugi vojni povsod izredno razmahnile in povsod v znanstvenih središčih že zasedle drugim disciplinam skoraj enakovredno mesto. Res pa je, da je raven slavistike različnih geografskih področij različna in da gre slavistika bolj v širino kakor v globino. To velja tako za slovanske kakor za neslovanske dežele.

Različna raven je bila vidna tudi v znanstvenih referatih zadnjih dveh dni, bodi z literarnozgodovinskega bodi lingvističnega področja. Žal je bilo teh referatov preveč in so se večinoma zavlekli čez določeni čas, tako da o njih ni bila mogoča nobena diskusija. Razen Rusov tudi nihče ni predložil sestanku tiskanih referatov, niti ne vsaj glavnih tez, da bi se bilo mogoče na diskusijo pripraviti. Splošen vtis je bil, kako škodljiva in neplodna je bila nehotena in hotena izoliranost slavističnih prizadevanj v zadnjih dvajsetih letih. Marsikatero vprašanje, ki se ponekod postavlja še kot problem, je bilo drugod sprejemljivo rešeno, ne da bi drugi o tem vedeli. (Tako se n. pr. zahodna slavistika loteva vprašanj, ki jih je rešil že Ramovš. Slabe informiranosti inozemstva smo krivi sami, ker smo preskromni in ker se zanašamo na centralizirano kulturno propagando pri nas.) V slovenščini sta v tej skupini znanstvenih referatov obravnavala prof. F. Petre temo Od moderne do ekspresionizma in surrealizma v jugoslovanskih svetovnih ter prof. M. Boršnik temo O prispevku novejšje slovenske literature svetovni literaturi. Oba sta s svojim izborom teme, posebno prof. Petre, izstopala med drugimi, ki so se komaj dotaknili 19. stol., a v 20. stol. niso stopili.

Najpomembnejše pa je bilo delo na organizacijskem področju, čemur je bil beograjski sestanek prvenstveno namenjen. Tu je sestanek vsekakor dosegel bistvene uspehe. Sklenjeno je bilo, da se obnove nekdanji slavistični znanstveni kongresi in da se po potrebi sklicujejo sestanki, posvečeni obravnavanju specialnih slavističnih vprašanj. Izvoljen je bil mednarodni slavistični odbor, katerega naloga je, da pripravi in organizira prvi tak kongres. V ta odbor so prišli zastopniki 12 držav, in sicer: SZ, Poljske, ČSR, Bolgarije, Francije, Velike Britanije, vseh skandinavskih dežel, Jugoslavije, ZDA ter po eden za Romunijo z Madžarsko ter Zahodno Nemčijo z Avstrijo. Prihodnji kongres bo 1958 v Moskvi.

Zadnjih dvajset let je povsod v slavističnih knjižnicah zapustilo velike vrzeli. Udeleženci sestanka so se pač osebno dogovorili za zamenjavo publikacij, knjig, periodik itd., toda razen kulturnih institucij, kot so akademije, univerze in biblioteke, bo morala pri tem materialno pomagati tudi državna oblast. Šele če se zapolnijo dolgoletne vrzeli v slavističnih knjižnicah, je računati, da bo šlo v izgubo čim manj sil, ki bi se sicer trošile za že opravljeno delo.

Enako je sestanek ugotovil nujnost osebnih zamenjav. Odpreti je treba meje, da bo mogoče študirati jezik in slovstvo posameznega naroda na njegovem lastnem ozemlju. Skleniti se morajo kulturne konvencije, da se omogoči znanstveno delo že zrelim znanstvenikom in študij novim ljudem, ki se hočejo posvetiti določeni stroki. Ustvari naj se reciprociteta v gostovanju profesorjev na univerzah, v predavanjih, v zamenji kadrov, v sodelovanju pri publikacijah ipd.

Da bodo slavisti sproti obveščeni o slavističnem delu v svetu, je bilo sklenjeno izdajati letno slavistično bibliografijo. Uredništvo tega letopisa je prevzel Krakov, kamor bodo posamezna slovanska slavistična področja pošiljala svoje gradivo direktno, neslovanska pa s posredovanjem takega centra na univerzi v Leidenu. Take bibliografije bodo izhajale za vsako leto posebej čimprej po zaključku koledarskega leta. —

Pozitivni učinki beograjskega sestanka se bodo seveda pokazali šele v prihodnosti in moskovski slavistični kongres 1958 bo že mogel ugotoviti določene uspehe. Želeti pa je med drugim, da na prihodnjih slavističnih sestankih ali zborovanjih ne bi manjkali zastopniki Ukrajincev, Belorusov, Lužiških Srbov, Vzhodne Nemčije in morda še katerih narodov oziroma držav. Dalje bo treba končno prenehati s prakso, da se slavističnih sestankov in kongresov udeležujejo delegati kot zastopniki držav in ne narodov. Sicer bo namreč še nadalje ostajal aktualen tisti znani Prešernov epigram o četvero bolj množnih Slave rodovih. Poročila iz drugih slavističnih središč, osebni razgovori na sestanku ter obiski nekaterih inozemskih slavistov Slovanskemu inštitutu v Ljubljani po beograjskem sestanku (iz ČSR, Poljske, Vel. Britanije, Francije in ZDA) so dokazali, da je slovenska skromnost popolnoma odveč. Slovenska slavistika nič ne zaostaja za slavistikami drugod v svetu, treba je le, da jo z mednarodnim sodelovanjem, zamenjavo publikacij in znanstvenimi stiki v svetu samó bolj razglasimo.

V. S.

† ANTUN BARAC

Dne 1. novembra 1955 je smrt pokosila literarnega zgodovinarja in kritika Antuna Barca, ko je imel za seboj 40 let plodnega znanstvenega delovanja, v času, ko je začel izdajati svoje glavno delo »Hrvatska književnost«, od katere pa je izšel samo prvi zvezek: »Književnost ilirizma« (1953).

Antun Barac je bil eden redkih ljudi pri nas, ki je dolgo vrsto let sistematično, z veliko ljubeznijo in marljivostjo proučeval književnost in ji pri tem posvečal vse svoje sile, včasih tudi na škodo lastnega zdravja. Rojen je bil 20. avgusta 1894 v Kamenjaku pri Crikvenici, gimnazijo pa je končal na Sušaku. Nagnjenje do književnosti ga je privedlo k študiju slavistike na zagrebški filozofski fakulteti. V tem času je tudi sam začel pisati in tik pred prvo svetovno vojno sodelovati pri raznih književnih listih. Na isti fakulteti je takoj po vojni doktoriral z disertacijo o Vladimiru Nazoru. Pedagoško delo na gimnazijah na Sušaku in v Zagrebu ga ni oviralo pri pisanju esejev in študij o hrvatskih, srbskih in slovenskih pisateljih. Zaradi kvalitete teh del je bil 1930 izbran za docenta novejših hrvatske in srbske književnosti na filozofski fakulteti v Zagrebu, kjer so mu bile za nadaljnji razvoj dane lepe možnosti. Objavil je vrsto novih razprav in študij, hkrati pa je bil 1934 izbran za izrednega, a 1938 za rednega univerzitetnega profesorja. Njegovo znanstveno in pedagoško delo je leta 1942 prekinil zapor v taborišču Stara Gradiška, po osvoboditvi pa se je lotil dela še z večjo vnemo in razen tega prevzel še dolžnosti dekana in rektorja.

V književnosti se je Barac pojavil okoli leta 1914 s predvojno borbeno mladino, ki je skušala zrušiti Avstro-Ogrsko in osnovati novo državo Južnih

Slovanov. Zato je sodeloval v Čerininovem »Vihoru«, v »Književnem jugu«, kasneje pa je bilo malo revij in časopisov, ki v njih ne bi bil objavil svojega prispevka. Razen tega je bila hrvatska književnost predvojnih let vsa v znamenju Matoševega kulta in njegove impresionistične kritike in tudi to je delovalo na oblikovanje književne osebnosti mladega Barca. Njegove študije o Nazoru (1918), potem o Matošu, Šimunoviću, Vojnoviću, Gunduliću, Šantiću iz »Knjige eseja« (1924), deloma študija »August Šenoa« (1926) in članki o Djalskem, Novaku in Gregorčiču so pisani v živahnem, lahkotnem stilu. Njegovo načelo je bilo, da bodi kritika ustvarjalna.

Razen tega je v študiji o Šenoi opazna večja težnja po znanstveni dokumentaciji in sistematiki obravnavanja. Z dobrim poznavanjem evropske književnosti in znanosti o književnosti je še poglobil svojo metodo, kar se očitno kaže v kasnejših knjigah: »Članci o književnosti« (1934), »Hrvatska književna kritika« (1938), »Vidrić« (1940), »Književnost i narod« (1941), »Mažuranić« (1945), »Veličina malenih« (1947), v študiji »Mirko Bogović« (Rad, 1932), »Hrvatska novela do Šenoine smrti« (Rad, 1952) in v dolgi vrsti revijalnih člankov. V svojih najpomembnejših delih o Bogoviću, Vidriću, Mažuraniću in hrvatski književni kritiki je zajel običajno psihološki portret pisatelja z važnejšimi subjektivnimi lastnostmi v okviru političnih, družbenih in gospodarskih razmer, pokazal njegove poglede na naloge književnosti, analiziral snov, idejnost pisatelja in njegov odnos do družbe, upošteval ocene kritike o njegovem delu, odkril umetniške elemente, raziskal piščev vpliv na družbeno in književno okolje, proučil pa tudi vplive na pisca in ugotovil, koliko so delovali na pisateljev razvoj. Tako je bil portret v resnici osvetljen od vseh strani.

Razen portretov si je zastavljal tudi druge književne probleme in jih uspešno reševal. Pisal je o odnosu publike do književnosti, objasn timer sled različnih generacij v novejši hrvatski ustvarjalnosti in tako pomagal reševati vprašanje sistematizacije književnosti; potegn timer paralele med hrvatskimi in srbskimi pisci (Kovačić-Lazarević), Kranjčevića pa je obravnaval z evropskim kriterijem, ko ga je primerjal z De Vignyjem in Carducciem. V študijah o Vidriću in Mažuraniću je natančno analiziral pesniški izraz in pokazal nekatere načelne poglede v zvezi z njuno metriko, verzom in odnosom do narodne poezije. Reševal je tudi širše probleme, kot n. pr. v študiji »Hrvatska novela do Šenoine smrti«, še bolj pa v delu »Hrvatska književna kritika«, informativni razpravi, ki ima mnogo kritičnih sodb o kritikih od Vraza do Matoša. Take knjige s toplimi portreti kritikov, ki je v njih prikazan njihov osnovni razvoj, zgrajen na utrudljivem izboru gradiva, so v resnici redke.

Zastopajoč v svojem delu misli realizma z določenimi subjektivnimi nagnjenji, je pokazal široko razumevanje za različne književne smeri razen najbolj ekstremnih ter se trud timer, da bi konstruktivno vplival, kar je v času številnih uničujoč timer kritik med obema vojn timer pomenilo opravljati zelo pozitivno delo. V književniku je predvsem iskal vrednote; dvign timer in oživil je Šenoo, Preradovića, Kranjčevića, Vraza, Matoša, s simpatijo pa je obravnaval tudi manjše pisce, ki so pokazali nekatere pozitivne lastnosti, kot Botić, Veber, Horvat-Kiš.

V vrsti člankov je populariz timer številne pisatelje; na splošno se lahko reče, da je malo hrvatskih književnikov, ki o njih ni pisal. Ured timer je številne

antologije (Gregorčič, Harambašić, Kranjčević), zbrana dela (Šenoa, Nazor), izbrana dela (Kumičić, Šenoa, Novak) in drugo. Šolske čitanke, ki jih je pripravil z Nazorom, se odlikujejo po estetski odbiri snovi.

Vse to obsežno delo v knjigah, revijah in časopisih je znatno razširilo znanje o hrvatski književnosti, predvsem pa je poglobilo metodološke poti v primeri s prejšnjimi generacijami. Njegovi vsestranski znanstveni rezultati, podani v jasnem stilu, dajejo solidno gradivo za zgodovino jugoslovanskih književnosti, ki jo je preteklo leto objavila Matica Hrvatska («Jugoslavenska književnost»). Poleg znanstvenega dela je zelo pomembno tudi Barčevo književno-pedagoško delovanje na fakulteti ali v uredništvu »Mladosti«, kjer je znatno vplival na razvoj mladih književnikov, med njimi na Gorana Kovačiča. S skrbno pripravljenimi predavanji in spretnim vodstvom seminarjskih vaj je vzgojil številne generacije profesorjev, ki so svoje znanje nato prenesli dalje in vzgajali smisel za kulturne vrednote. Z Barcem je v seminarjske prostore prišla moderna estetika.

S svojim znanjem in izkušnjami je pomagal Jugoslovanski akademiji, ker je bil njen redni član in urednik »Gradje«, vseučilišču pa kot rektor in dekan ter organizaciji slavistike kot predsednik Slovanskega inštituta in Seminarja za tuje slaviste, ki mu je predsedoval več let.

Vse to raznovrstno, plodno in zelo pomembno delo literarnega zgodovinarja, kritika, akademika, pedagoga, sodelavca številnih književnih ustanov in urednika kaže, da je v kulturnem, posebno pa v književnem razvoju naše dežele prof. Barac mnogo pomenil ter zapustil svetel spomin. *Emil Stampar*

DROBTINA Z LENINGRAJSKE SLAVISTIKE

Sovjetska revija »Slavjane« poroča o temah, ki so jih v svojih diplomskih nalogah obravnavali študenti leningrajske slavistike, ki so si izbrali za glavni predmet srbsko in hrvaško književnost. Obdelovali so naslednje pisatelje: V. Karadžića, S. Popovića, A. Šenoa, I. Čipika, R. Domanića in S. Markovića. *V. B.*

Odgovori in pogovori

SLAVISTOM IZ P.

Vprašanje: Prosimo vas, da nam razjasnite problem prehodnih in neprehodnih glagolov, ki smo nanj naleteli. V slovniceh so navedeni kot neprehodni tile glagoli: Na strehi je švignil ogenj. Treske so padale. Ljudje so stali in trepetali. Narod ni klonil. Vasi so gorele. Matija je šel, stopil na cesto in hitel dalje.

Vsi ti primeri so navedeni kot neprehodni glagoli, češ da ne morejo imeti poleg sebe nobenega objekta. Vendar slovnice pravijo, da ni treba, da bi bil predmet ravno v tožilniku, marveč je lahko v kateremkoli odvisnem sklonu. Ali je potemtakem mogoče: Švignil je z motorjem. Padali so za domo-

vino. Ljudje so stali z otroki in trepetali za otroke. Klonil je glavo. Gorel je za dekile. Šel je z materjo. Šel je za Kristusom. Stopil mu je za vrat. Hitel mu je naproti. Če je to pravilno, potem sploh ni neprehodnih glagolov.

Odgovor: V prvi izdaji slovnice 1916 šteje Breznik med prehodne glagole samo tiste, ki morejo imeti predmet v tožilniku. Ta opredelitev je bila na moč prikladna zaradi glagolov, ki imajo pravi pasiv, ni pa ustrezala definiciji prehodnosti: prehodne imenujemo glagole, ki jim dejanje more prehajati na predmet zunaj osebka. Zatorej nahajamo v četrti izdaji Breznikove slovnice 1934 in v vseh poznejših dve vrsti prehodnikov: 1. neposredno prehodne s predmetom v tožilniku; le-ti poznajo pravi trpni način; 2. posredno prehodne z objektom v odvisnem sklonu, včasih tudi predložnem. Poglejmo, ali po pravici! Gozdar je zastrupil volka pomeni prav isto kakor Gozdar je zaval volku; v obeh zgledih prehaja glagolsko dejanje na objekt v tožilniku ali dajalniku. Pravi pasiv pozna samo prvi, ker pravimo, da je bil volk zastrupljen, ne pa, da je bil zavdan.

Oče je preskrbel otroka se glede na prehajanje dejanja ne loči od stavka oče je skrbel za otroka, torej očetova skrb lahko prehaja tudi na predložni predmet. Enako ni težko ugotoviti, da glagolsko dejanje prehaja na objekt v naslednjih treh stavkih, ki so po ustroju različni: Otrok je pozelel breskev; si je zaželel breskve; je hrepenel po breskvi.

Iz gornjih zgledov lahko posnamete, da more imeti glagol tudi predložni predmet, nikakor pa s tem ni rečeno, da je beseda v vsakem predložnem sklonu zares objekt. In to vas je zapeljalo, sodeč po zgledih, ki ste jih v svojem pismu navedli:

1. Švignil je z motorjem. Njegovo šviganje prav gotovo ne prehaja na motor, pač pa je povedan način šviganja. Gre torej za prislovno določilo načina, ne pa za predmet; naravno je samo vprašanje, kako je švignil, ne pa, s čim je švignil.

2. Padali so za domovino. Padanje ne prehaja na domovino. V stavku je izražen namen, čemu so padali. Gre torej za prislovno določilo vzroka.

3. Ljudje so stali z otroki in trepetali zanje. Z otroki ni predmet, marveč smiselni osebek (= ljudje in otroci so stali). Ker trepet ni prehajal na otroke, zanje ni predložni predmet, temveč prislovno določilo vzroka.

4. Vzporejate stavka: narod ni klonil (neprehodno) in klonil je glavo (prehodno). Prav, a potem se morate zavedati, da gre za dva glagola različnih vrst: kloniti, klonem (II. vrsta, intranz.) in kloniti, klonim (IV. vrsta, tranz.).

5. Gorel je za dekile v prenesenem pomenu pove tisto, kar ljubil je dekile. Potemtakem je edino smiselno samo vprašanje za koga?, ne pa morebiti čemu? kako? Njegovo čustvo prehaja na dekile, glagol je torej v tem stavku rabljen prehodno.

6. Šel je z materjo je spet logični subjekt, ker je v stavku povedano, da sta šla on in mati.

Ne vem, zakaj vas begata naslednja zgleda: stopil mu je za vrat; hitel mu je naproti. Razvežite ju v prvotnejša: stopil je za njegov vrat; hitel je naproti njemu. V obojem primeru je očitno, da gre za krajevno prislovno določilo na vprašanje kam.

Potemtakem morate uvideti, da je glede na prehodnost dejanja bistven razloček v stavkih: skrbel je za mater (za koga? predložni predmet!): padel je za domovino (čemu? vzročno določilo!).

Menim, da se po naših šolah vse preveč goji analiza zaradi analize same, ne pa za urjenje mišljenja in bistrenje duha. Vedeti je tudi treba, da so v človeški govorici primeri, ki so tako zapleteni, kakor je zapleteno človekovo mišljenje, in ki se rogajo vsaki formalistični analizi. Sicer pa poglavja o prehodnosti zares ni šteti med najiminitnejša v slovnici, dovolj je, če se dijak seznanj z bistvom pojava in izve, da se dela pravi trpnik samo od glagolov, ki morejo imeti tožilniški predmet.

A. B.

ŠE O NAŠEM PROGRAMU

Tov. prof. Alojz Rebuta. Vaše pismo iz Trsta je tako tehtno, da mi ne smete zameriti, če ga javno obravnavam. Pravilno ugotavljate, da napoveduje domiseln in moderen ovitek malo manj shematično, bolj razgibano in bolj perečo vsebino. Lahko bi sèm dostavili, da to napoveduje tudi uvodnik, ki se Vam zdi, da začrtava reviji dober in pretehtan program. V tem programu pa je pomotoma izostalo, da to naše glasilo ne bo skušalo presojeti samo pomembnejših novosti v domačem leposlovju, marveč zlasti v slavistični in še posebej v slovenistični znanosti in vzgoji. Zato je vprašanje, če je po vseh člankih, ki so izšli o slavističnem sestanku v Ohridu po našem dnevnem časopisju, res odveč govoriti o tem tudi v našem glasilu slavistov, kakor Vi menite. Vam se zdi naš prikaz presplošen, morda bi si želeli bolj problemske in bolj kritične obravnave. Verjetno Vas v tem pogledu kljub dobri volji še marsikdaj ne bomo mogli zadovoljiti, ker se nam zdi, da moramo slavistično javnost o dogajanju, ki jo najbolj zadeva, vsaj obveščati. Kadar pa bo o vsem na tekočem, upajmo, da se bo našlo vse več ljudi, ki bodo pripravljene poseči tudi v bistvo problemov, pokazati pošteno na dobre strani, a tudi brezobzirno razgaljati vse napake. Zaenkrat pa menda ni znanosti, ki bi bila v tem pogledu tako zanemarjena, kot je naša. Krivda je predvsem v preveliki občutljivosti posameznikov — ta tipična slovenska bolezen dobiva zadnje čase pri nas že bolesterne oblike — temu pa se pridružuje še pomanjkanje možnosti za diskusijo, kjer bi imel vsakdo priložnost, da brani svoje stališče. Kajti če tožim o pomanjkljivi kritiki, zadevam ob pereč problem, zakaj molče prav tisti, ki bi bili po svoji zreli strokovni usposobljenosti najbolj poklicani, da spregovore. S tem nudijo možnost preglasanja različnim kritikastrom, ki zaradi premajhne strokovne poglobitve ali pa zaradi prevelikega pikolovstva pa tudi domišljavosti in brezvestnosti nobenemu delu niso sposobni prisoditi mesta, ki mu po pravici gre. — Proti vsemu temu vse bolj bolečemu dogajanju se želi boriti naša revija, zato bo dajala besedo vsakomur, ki se upravičeno čuti na našem področju tako ali drugače prizadetega.

Vam se zdi naš sestavek Iz zgodovine slovenske literarne kritike premalo pereč, češ da »si mora avtor utirati že obrabljeno pot ne glede na to, da... pripisuje Trdini pri ocenjevanju Koseskega ironijo, ki je bralec pri navedenih odlomkih ne more najti«. Osebnostno mislite, »da je Trdina o Koseskem mislil tako, kakor je napisal, česar mu navsezadnje glede na tedanje splošno vrednotenje Koseskega ni šteti v greh«. Ni izključeno, da imate v tem pogledu

prav, ostalo tedanje Trdinovo delo bi Vas verjetno v tem podprlo; želeli bi, da se oglasi še kdo, ki se zdaj s Trdino temeljito ukvarja, in nam pove, koliko ga je Paternujeva teza o Trdinovi ironični »kamuflaciji« mogla prepričati. Ne dam Vam pa prav, da bi avtor hodil po obrabljenih stopinjah drugih in vidim prav v novosti problemske obravnave vrednost dela. Problem kritike se mi zdi za vsak čas pereč, zlasti pa za današnji, ki se napak Trdinovih časov še zdavnaj ni otrešel. Hkrati je to tudi oddolžitev letošnjemu Trdinovemu jubileju, ko se kaže ob tem našem svojevrstnem klasiku globlje zamisliti.

Drugi pomislek imate v zvezi z oceno Barčeve Jugoslovanske književnosti. Po Vaše bi se bil moral kritik omejiti predvsem na obravnavo slovenskega dela, zlasti ker se Vam zdi, da se slovenska kultura vse preveč omalovažuje. Kot primer za to navajate prikaz jugoslovanske kulture, ki je izšel v italijanski reviji *Il Ponte* (v številki, posvečeni Jugoslaviji), »kjer so srbohrvatski literaturi posvečene cele strani, slovenska pa je odpravljena z enim odstavčičem ob omembi le dveh imen — Voranca in Kosmača«. — Avtor omenjene kritike je posvetil pažnjo tudi bratskim jugoslovanskim književnostim predvsem zato, ker je Barčeva knjiga kot edinstvena knjiga te vrste tudi uporabno pomagalo pri pouku literarne zgodovine na srednjih šolah, kolikor ta zadeva naše bratske književnosti. Takim priročnikom pa moramo posvečati podrobno pažnjo. Nikakor pa zaradi tega ne bi hoteli omalovaževati nujnosti, da vsepovsod branimo našo kulturo, na našem področju zlasti našo književnost, kjer koli se upravičeno čutimo zapostavljene. Marsikakšna prebridka izkušnja nas uči, da nam nihče ne izvojuje pravic, ki nam gredo, če si jih ne bomo sami. Zato toplo prosim Vas in vsakogar, obveščajte nas o takih in podobnih primerih, kakršen v navedeni italijanski reviji kriči po protestu.

O Poljakih Žeromskem in Reymontu se Vam zdi v naši reviji odveč govoriti, ker ju obravnava že Naša sodobnost. Kadar bomo prepričani, da more vsak slavist prebrati devet strani obsegajočo razpravo v naši centralni reviji, bomo opustili tudi ubogih petnajst informativnih vrstic o istem predmetu, sklicujoč se na omenjeno glasilo. Kajti na pičlih 11—14 straneh, ki jih je največ odmerjenih v vsaki številki literarni zgodovini, bo treba tako skopariti s prostorom, da se ne bo smela vriniti nobena odvečna beseda.

Med nekaterimi tehtnimi stvarmi predlagate tudi tri stalne rubrike: prva naj bi obravnavala »stike naših književnikov in znanstvenikov s tujimi, iz česar bi lahko človek dobil vtis, do kam je potipal slovenski človek po Evropi«; druga naj bi jemala slovensko zemljo »kot vir navdiha tujim piscem« (kot primer navajate italijanskega pisatelja Lunardija, ki lokalizira eno svojih novel iz okupacije na Vrhniko); tretja naj bi bila namenjena srednješolskim profesorjem in njihovemu opažanju, kako reagira naše dijaštvo na slavistični pouk. — Dokler se nam ta revni obseg glasila ne raztegne, težko govorimo še o kakšni novi rubriki. Pač pa bomo rade volje objavili vsak tehten članek o navedenih temah. Morda se boste umikali, da po svojih študijah niste slavist, toda vsakdo, ki žgoče čuti perečo problematiko o čemer koli s področja slavistike, je poklican in dolžan, da se pri nas oglasi. Zlasti pa Vi, ki imate priložnost, gledati skozi tržaško okno v svet, a se hkrati tako čutite povezanega z našim osrčjem, da Vam pomeni slovenska beseda »toliko kot vsakdanji kruh«.

M. Boršnik